

**Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav ekonomických věd**

**Činnost archivů a právní zabezpečení archivních
materiálů**

Kristýna Tinzová

**Bakalářská práce
2017**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kristýna Tinzová**
Osobní číslo: **E13789**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa: Ekonomika pro kriminalisty a celníky**
Název tématu: **Činnost archivů a právní zabezpečení archivních materiálů**
Zadávací katedra: **Ústav správních a sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analyzovat činnosti okresních archivů a jim nadřazených státních oblastních archivů v oblasti právního (a případně jiného) zabezpečení archivních materiálů, se zaměřením na práci konkrétních institucí - Okresního archivu v Jeseníku a jemu nadřazenému Zemskému archivu v Opavě, k jejichž činnosti budou také směřovat rady a doporučení vycházející ze syntetické části práce.

Osnova:

- Historický vývoj archivnictví
- Archivnictví základní pojmy
- Ochrana archivních materiálů
- Analýza zabezpečení materiálů v Okresním archivu v Jeseníku a Zemském archivu v Opavě
- Vyhodnocení současné situace a navržená doporučení

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: **cca 35 stran**

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BITTNER, I. Spisová a archivní služba ve státní správě, samosprávě a v podnikatelské sféře. 1. vyd. Praha: Linde, 1998. 211 s. ISBN 80-7201-142-1.

HENDRYCH, D. Správní právo: obecná část. 8. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012, xxxiv, 792 s. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-254-3.

MÜLLER, K. 100 let Zemského archivu v Opavě: sborník příspěvků přednesených v rámci 9. konference archivářů ČR 23.-25. května 2001 v Opavě. Opava: Zemský archiv, 2002. 51 s. ISBN 80-238-8774-2.

POMAHAČ, R. a kol. Veřejná správa. Praha: C. H. Beck, 2012. 336 s. ISBN 978-80-7400-447-6.

SLÁDEČEK, V. Obecné správní právo. 3., aktualiz. a upr. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. 497 s. ISBN 978-80-7478-002-8.

Vedoucí bakalářské práce:

JUDr. Martin Šmíd

Ústav správních a sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **4. září 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **28. dubna 2017**

doc. Ing. Romana Pšovazníková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 4. září 2016

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval/a samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil/a, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako Školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 27. 4. 2017

Kristýna Tinzová

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce JUDr. Martinu Šmídovi za jeho trpělivost, odborné rady a poskytnuté materiály, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce. Další velké díky patří zaměstnancům Zemského archivu v Opavě a Státního okresního archivu v Jeseníku, bez jejichž vstřícnosti a poskytnutým informacím by tato práce nemohla vzniknout. A poslední díky patří mým blízkým, za velkou podporu nejen při psaní této práce, ale i v průběhu celého mého studia.

ANOTACE

Práce popisuje činnosti archivů v České republice, přičemž se převážně věnuje oblasti ochrany archiválií, jak po stránce právní, tak po stránce praktické. V teoretické části je popsána současná archivní síť, činnosti archivů vyplývající ze zákona, základní pojmy a historii Okresního archivu v Jeseníku a Zemského archivu v Opavě, na které se tato práce blíže zaměřuje. Praktická část popisuje již zmiňované archivy a jejich přístup k ochraně jim svěřených archiválií.

KLÍČOVÁ SLOVA

archiv, archiválie, činnost archivů, zabezpečení archivních materiálů, právní zabezpečení

TITLE

Archives activity and legal security of archival materials

ANNOTATION

This work describes the activities of the archives in the Czech Republic, and is mainly active in the field of the protection of archive records. In the theoretical part describes the current archive network, the activities of the archives under the law, the basic concepts and the history of the district archives in Jeseník and Moravian archives in Opava, on which this work closer to the targets. The practical part is devoted to just the above-mentioned archives and their access to protect the records entrusted to them.

KEYWORDS

archives, archive records, the activities of the archives, security of archival materials, legal security

OBSAH

ÚVOD	10
1 ZÁKLADNÍ POJMY	11
2 SOUČASNÁ ORGANIZAČNÍ STRUKTURA ARCHIVŮ V ČESKÉ REPUBLICE	13
2.1 VEŘEJNÉ ARCHIVY	13
2.1.1 <i>Národní archiv</i>	13
2.1.2 <i>Archiv bezpečnostních složek</i>	16
2.1.3 <i>Státní oblastní archivy</i>	17
2.1.4 <i>Specializované archivy</i>	20
2.1.5 <i>Bezpečnostní archivy</i>	21
2.1.6 <i>Archivy územních samosprávných celků</i>	21
2.2 SOUKROMÉ ARCHIVY	22
2.2.1 <i>Činnosti soukromých archivů</i>	23
3 HISTORIE ARCHIVŮ V OPAVĚ A JESENÍKU	24
3.1 HISTORIE ZEMSKÉHO ARCHIVU V OPAVĚ	24
3.2 HISTORIE STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU JESENÍK	26
4 OCHRANA ARCHIVÁLIÍ	32
4.1 VLASTNICTVÍ ARCHIVÁLIÍ.....	32
4.1.1 <i>Právní ochrana</i>	32
4.2 EVIDENCE A ULOŽENÍ ARCHIVÁLIÍ	33
4.2.1 <i>Právní ochrana</i>	34
4.2.2 <i>Fyzická ochrana a uložení archiválií</i>	35
4.3 VÝVOZ A ZAPŮJČOVÁNÍ ARCHIVÁLIÍ.....	38
4.3.1 <i>Právní ochrana</i>	38
4.4 NAHLÍŽENÍ DO ARCHIVÁLIÍ	40
4.4.1 <i>Právní ochrana</i>	41
4.4.2 <i>Fyzická ochrana</i>	43
4.5 KONTROLA	47
4.5.1 <i>Právní ochrana</i>	48
4.6 SPRÁVNÍ DELIKTY A POSTIHY	48
5 ANALÝZA A DOPORUČENÍ.....	54
5.1 ANALÝZA OCHRANY ARCHIVÁLIÍ V OBLASTI VLASTNICTVÍ	54
5.2 ANALÝZA OCHRANY ARCHIVÁLIÍ PŘI JEJICH EVIDENCI A ULOŽENÍ.....	54
5.3 ANALÝZA OCHRANY ARCHIVÁLIÍ PŘI JEJICH VÝVOZU A ZAPŮJČOVÁNÍ	55
5.4 ANALÝZA OCHRANY ARCHIVÁLIÍ PŘI JEJICH STUDIU	56
5.5 ANALÝZA OCHRANY ARCHIVÁLIÍ PŘI KONTROLE SUBJEKTŮ	57
ZÁVĚR.....	59
POUŽITÁ LITERATURA	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	64

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Max. výše pokuty udělovaných za přestupky v oblasti archivnictví.....	50
Tabulka 2: Max. výše pokuty udělovaných za správní delikty v oblasti archivnictví.....	52

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Vývoj objemu archiválií uložených v SOkA Jeseník v letech 1996-2006	30
Obrázek 2: Návštěvnost badatelny SOkA Jeseník v letech 1996-2016.....	31
Obrázek 3: Počet digitalizovaných záznamů ZaO k 17. 4. 2017.....	46
Obrázek 4: Počet digitalizovaných záznamů SOkA Jeseník k 17. 4. 2017	47

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

AKP	Archivní kulturní památka
a.s.	akciová společnost
bkm	běžný kilometr
bm	běžný metr
cit.	citace
CSc.	Kandidát věd
č.	číslo
dr.	doktor
JUDr.	Doktor práv
Kč	Koruna česká
Mgr.	Magistr/Magistra
NKP	Národní kulturní památka
PhDr.	Doktor filozofie
Sb.	sbírka
SOkA	Státní okresní archiv
spol.	společnost
s.r.o.	společnost s ručením omezeným
StB	Státní bezpečnost
tj.	to je
tzv.	takzvaný
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
USA	United States of America; Spojené státy Americké
ZAO	Zemský archiv v Opavě

ÚVOD

Historie je pro každý národ velkým bohatstvím a zdrojem poučení s vazbou k jeho dnešku i k budoucnosti. Vedle archeologických a historických stavebních památek existují prakticky tři paměťové instituce uchovávající doklady historie: muzea, historické knihovny a archivy. Rozdělení jejich kompetencí je přesně vymezeno platnou legislativou. V muzeích nejrůznějšího druhu jsou uchovávány především tzv. trojrozměrné předměty vážící se k historii vymezeného regionu či tématu. Historické knihovny uchovávají nejcennější knihy nejrůznější provenience včetně rukopisů, prtotisků a starých tisků. Archivům připadla úloha, ukládat písemné prameny a pečovat o ně tak, aby mohly sloužit ke zpracování historie státu, národa nebo menší oblasti.

Otázkou je, zda je těmto písemným pramenům přikládán stejný význam, jako například památkám architektonickým či uměleckým, a je-li s nimi nakládáno se stejnou péčí? Vždyť právě písemné prameny v sobě uchovávají informace z historie, které nám jinak předány být nemohou. Proto se tato práce bude zabývat podmínkami ochrany archiválií a to jak právními tak i fyzickými.

Cílem bakalářské práce bude analyzovat činnosti Zemského archivu v Opavě a Státního okresního archivu Jeseník, které vedou k ochraně jim svěřených archiválií, následné zhodnocení současné situace a návrh možných zlepšení pro tyto instituce.

Práce je rozčleněna na pět kapitol. První kapitola obsahuje seznámení se základními pojmy z oblasti archivnictví, bez nichž není možné porozumět textu v následujících kapitolách. Druhá kapitola obsahuje současnou organizaci archivní struktury v České republice. Historie Zemského archivu v Opavě a Státního okresního archivu Jeseník je tématem kapitoly tři. Kapitola dva a tři tedy slouží k přiblížení struktury a historie opavského a tedy i jeseníckého archivu, které práce následně zanalyzuje v praktické části.

Tématem čtvrté kapitoly je samotná ochrana archiválií a to jak právní tak fyzická. Členění kapitoly vzniklo dle jednotlivých činností, při kterých se ochrana archiválií uplatňuje. Obsahovat bude také popis těchto činností v námi sledovaných archivech. Analýza a následná doporučení pro Zemský archiv v Opavě a Státní okresní archiv Jeseník jsou obsaženy v kapitole poslední, tedy páté.

1 ZÁKLADNÍ POJMY

Tato práce bude používat řadu pojmů a termínů z oboru archivnictví, které je proto nutno blíže charakterizovat, jelikož jsou pro další kapitoly nezbytné. Jedná se o složky veřejné správy, jejichž hlavním cílem je sledovat veřejný zájem. Přičemž veřejný zájem by měl být vždy upřednostňován před zájmem soukromým. Ovšem vymezení toho, co v konkrétních situacích veřejný zájem je a zda tedy podléhá veřejné správě, není vždy jednoznačné.¹ Tyto pojmy vymezuje zákon č.499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů:

Archivnictví je definováno jako obor lidské činnosti zabývající se péčí o archiválie, jež jsou považovány za nedílnou součást národního kulturního dědictví. Jeho funkce jsou správní, informační, vědecké a kulturní.

Za **archiválie** je považován takový dokument, jenž byl z důvodu jeho významu v určité oblasti vybrán k dlouhodobému uchování, a tím pádem i zanesen do archivní evidence. Archiváliemi jsou i pečetidla, razítka a jiné hmotné předměty, které určitým způsobem souvisejí s uchovávanými archiváliemi.

Péče o archiválie jako celek zahrnuje výběr, evidenci, ochranu, archivní zpracování, uložení a jejich následné zpřístupnění.

Jako **výběr archiválií** se označuje činnost, při které jsou z dokumentů pocházejících od původců vybrány hodnotné dokumenty, čímž se stanou archiváliemi a jsou poté zařazeny do evidence archiválií.

Pod pojmem archiv „... chápeme jednak instituci pečující o uložení, zpracování a využívání archiválií (archivních fondů nebo archivních sbírek), jednak soubor dokumentů od jednoho původce vzniklý výběrem (po provedeném skartačním řízení) z dokumentů vzniklých z organické činnosti fyzických či právnických osob, s přihlédnutím k jeho trvalé hodnotě, ...²“

Archivní fond je souhrn archiválií pocházejících z činnosti stejného původce. Přičemž tento fond vznikl z výběru archiválií u původce.

Archivní sbírkou je nazýván souhrn archiválií od několika původců spojených jedním či více společnými znaky.

¹ SLÁDEČEK, V.: Obecné správní právo. str. 19

² BITTNER, I.: Spisová a archivní služba. str. 79

Archivní soubor je „*souhrnné označení pro archivní fondy a archivní sbírky.*“³

Jako **dokument** se označuje jakýkoliv záznam vytvořený původce nebo mu doručený. Tyto informace mohou mít jak tištěnou, tak i digitální podobu. Jedná se tedy o texty, fotografie, obrazy, mapy, technické výkresy, zvukové nahrávky či jiné jednotliviny.

Za **původce** je považován každý subjekt, z jehož činnosti dokument pochází, přičemž se v tomto případě dokumentem myslí i ten, jenž byl původci doručen či jinak předán.

³ WANNER, M. a kolektiv: *Základní pravidla pro zpracování archiválií*. str. 18

2 SOUČASNÁ ORGANIZAČNÍ STRUKTURA ARCHIVŮ V ČESKÉ REPUBLICE

V současnosti je organizační struktura archivnictví určena zákonem č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů. Struktura českého archivnictví je tématem této kapitoly. Vrcholným orgánem je zde ministerstvo vnitra, pod nějž mimo jiné spadá oblast archivnictví a spisové služby, kde plní koordinační úlohu.⁴

Archivy dělíme podle výše zmíněného zákona do dvou skupin a to na soukromé a veřejné.

Veřejné archivy jsou:

- „*Národní archiv,*
- *Archiv bezpečnostních složek,*
- *státní oblastní archivy,*
- *specializované archivy,*
- *bezpečnostní archivy,*
- *archivy územních samosprávných celků.*⁵“

Soukromými archivy jsou chápány ty, které jsou zřizovány fyzickými či právníckými osobami.

2.1 Veřejné archivy

S výjimkou archivů územních samosprávných celků a specializovaných archivů se jedná o orgány státní správy, jež jsou podle znění novějších právních předpisů označovány jako správní úřady. Ty jsou definovány jako: „*Správní orgán je organizační jednotkou, která je zřízena a její působnost stanovena zákonem, navenek ohraničená a vystupující vůči veřejnosti prostřednictvím svých orgánů nebo zástupců, kteří jednají jménem subjektu, jehož je správní úřad organizační součástí (organizační složkou).*“⁶

2.1.1 Národní archiv

Dle znění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů se jedná správní úřad a zároveň ústřední archiv České republiky a je přímo řízený ministerstvem vnitra. Jeho sídlo se nachází v Praze, přičemž se jedná o dvě oddělená pracoviště. Ředitelství Národního archivu sídlí v Archivní ulici v pražské čtvrti Chodovec.

⁴ POMAHAČ, R. a kolektiv: Veřejná správa. str. 63

⁵ §42 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

⁶ HENDRYCH, D. a kolektiv: Správní právo obecná část. str. 100

Druhé pracoviště Národního archivu se nachází v ulici Milady Horákové v Dejvicích.⁷ Vedoucím tohoto úřadu je ředitel jmenovaný a odvolávaný přímo ministrem vnitra. V současnosti je ředitelkou PhDr. Eva Drašarová, CSc..⁸ V kompetenci ministra vnitra je také schvalování organizačního řádu Národního archivu, který upravuje jak vnitřní organizaci, tak i řízení v tomto úřadu. Vnitřní struktura Národního archivu se skládá z deseti oddělení podřízených útvaru ředitele.

Jedná se o tyto oddělení:

- „*Oddělení fondů samosprávy a státní správy do roku 1848 a církevních institucí*
- *Oddělení fondů samosprávy a státní správy z let 1848-1918*
- *Oddělení státní správy z let 1918-1945*
- *Oddělení fondů státní správy z let 1945-1992*
- *Oddělení kontroly výkonu spisové služby, fondů státní správy po roce 1992 a elektronických dokumentů*
- *Oddělení fondů nestátní proveniencí a archivních sbírek*
- *Oddělení foto-, fono-, kinodokumentů a služeb veřejnosti*
- *Knihovna*
- *Oddělení péče o fyzický stav archiválií*
- *Ekonomicko-provozní oddělení*⁹“

Činnosti národního archivu

Z oblastí práce Národního archivu je nutno zmínit alespoň ty nejdůležitější stanovené zákonem č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

Jednou z hlavních činností je kontrola výkonu spisové služby u všech organizačních složek státu s celostátní působností, jedinou výjimkou jsou ty organizační složky, jejichž kontrolu vykonává Archiv bezpečnostních složek státních příspěvkových organizací, které jsou zřízeny zákonem či organizační složkou s celostátní působností veřejných výzkumných institucí. Ty jsou jako u předešlého bodu zřízeny organizační složkou právnických osob, jimž přináleží celostátní působnost, a jsou zřízeny ze zákona.

⁷ Kde nás najdete. *Národní archiv*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/o-nas/kde-nas-najdete/>

⁸ Kontakty. *Národní archiv*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/o-nas/kontakty/>

⁹ Organizace archivu. *Národní archiv*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/o-nas/organizace-archivu/>

Dále mu přísluší výběr archiválií ve skartačním řízení od všech subjektů zmíněných v předešlém odstavci, všech subjektů uvedených v odstavci následujícím, jež mají zřízený soukromý archiv, a jejich vrcholných orgánů, které požádaly o výběr archiválií ve skartačním řízení.

Nedílnou součástí činnosti Národního archivu je výběr archiválií mimo skartační řízení a to u vrcholných orgánů politických stran a hnutí, odborových organizací, organizací zaměstnavatelů, profesních komor, církví, náboženských společností, nadací, nadačních fondů, spolků, ústavů a obecně prospěšných společností. Tento výběr provádí i u dokumentů, jež byly České republice nabídnuty k odkoupení nebo darem, také u těch jež byly nalezeny či nabídnuty vlastníky, kteří o výběr požádali.

Posuzuje také protokoly o již provedených skartačních řízeních a provedených výběrech archiválií mimo skartační řízení specializovaných archivů organizačních složek státu s celostátní působností a dalších jimi zřízených institucí specializovaných archivů právnických osob vzniklých ze zákona.

Jeho úkolem je ukládání sankcí za správní delikty. Tyto sankce může ukládat fyzickým a právnickým osobám, jež jsou jím kontrolovány v oblasti výkonu spisové služby a u nichž provádí již zmiňovaný výběr archiválií, včetně těch subjektů, které si zřídily soukromé či specializované archivy.

Do kompetence Národního archivu spadá také nahlížení do archiválií náležících do jeho péče, z kterých pořizuje výpisy, opisy, kopie a repliky. To vše vykonává pro potřeby jiných subjektů veřejné správy, ale též fyzických a právnických osob. Umožňuje nahlížet do archiválií v jeho péči a to vše za podmínek stanovených v zákoně. V neposlední řadě plní úkoly archivní správy vyplývající z mezinárodních smluv.

V rámci úseku péče o archiválie jsou nejdůležitějšími činnostmi následující.

Jak již bylo konstatováno, jedním z jeho hlavních úkolů je péče o archiválie převzaté od výše uvedených původců. Je však nutno doplnit, že původců je mnohem víc. Jsou to například vrcholné orgány všech historických státních zřízení, jichž byla Česká republika součástí, specializované archivy zřízené ministerstvy či jinými ústředními správními úřady, Kanceláři Poslanecké sněmovny, Kanceláři Senátu, Kanceláři prezidenta republiky, Českou národní bankou a dalšími. Zároveň umožňuje nahlížení do dokumentů vzniklých z činností výše uvedených subjektů, za dodržení zákonných podmínek.

Národní archiv poskytuje bezplatně odborné, informační a poradenské služby všem vlastníkům archiválií. V rámci své činnosti provádí ministerstvem vyhlášenou inventuru. Důležitá je i jeho výzkumná a vědecká činnost v archivní oblasti, jejíž součástí je i plnění úkolu „ústředního vědeckovýzkumného pracoviště na úseku preventivní péče o archiválie, konzervace a restaurování archiválií, uchovávání a zpřístupňování nových forem nosičů informací včetně dokumentů v digitální podobě; v této oblasti vykonává funkci odborného metodického a školicího centra.¹⁰“ V rámci ochrany archiválií provádí konzervaci a restaurování archiválií.

V jeho kompetencích je tudíž i péče o digitalizované archiválie, které ukládá a stará se o neporušenost a čitelnost jejich obsahu. V rámci digitalizace také plní funkci poradního orgánu pro všechny ostatní archivy a poskytuje jim potřebné údaje pro evidenci digitalizovaných archiválií.

2.1.2 Archiv bezpečnostních složek

Je správním úřadem řízeným přímo Ministerstvem vnitra. V jeho čele stojí ředitel. V současnosti je ředitelkou Mgr. Světlana Ptáčnicková. Hlavní sídlo Archivu bezpečnostních složek se nachází v pražské čtvrti Žižkov, které je v současnosti z důvodu rekonstrukce uzavřeno. Další dvě budovy Archivu bezpečnostních služeb jsou badatelný nacházející se jedna v Praze v ulici Na Struze a druhá v obci Kanice u Brna¹¹.

Archiv bezpečnostních složek má tyto oddělení:

- „*Oddělení archivních fondů operativních svazků a vyšetřovacích spisů*
- *Oddělení archivních fondů Federálního ministerstva vnitra*
- *Oddělení archivních fondů Ministerstva vnitra České republiky, Státní bezpečnosti a vojsk Ministerstva vnitra*
- *Oddělení agendy zákona č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu*
- *Oddělení digitalizace a ochrany archiválií*
- *Oddělení informačních technologií a evidencí*
- *Oddělení ekonomiky a provozu*¹²“

¹⁰ § 46 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

¹¹ Kde nás najdete. *Archiv bezpečnostních složek* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/cs/kde-nas-najdete>

¹² Organizace archivu. *Archiv bezpečnostních složek* [online]. 2015 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/cs/organizace-archivu>

Hlavním posláním tohoto archivu je zpřístupnění a zveřejňování archiválií o činnosti bývalé StB a dalších bezpečnostních složek. Do svých archiválií umožňuje veřejnosti za přesně stanovených podmínek nahlížet a subjektům také pomáhá archiválie vyhledávat, pořizovat opisy a kopie. Poskytuje informace státním orgánům k bezpečnostním či správním řízením.

2.1.3 Státní oblastní archivy

V současnosti se na území České republiky nachází sedm Státních oblastních archivů:

- „*Státní oblastní archiv v Praze*
- *Státní oblastní archiv v Třeboni,*
- *Státní oblastní archiv v Plzni,*
- *Státní oblastní archiv v Litoměřicích,*
- *Státní oblastní archiv v Zámrsku,*
- *Moravský zemský archiv v Brně,*
- *Zemský archiv v Opavě.*¹³“

Podle zákona 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě se jedná o správní úřady přímo řízené ministerstvem vnitra. V čele všech oblastních archivů jsou ředitelé. Ti jsou jmenováni a odvoláváni přímo ministrem vnitra. Každý oblastní archiv má sídlo v kraji či zemi, jejíž jméno nese v názvu. Ministr vnitra prostřednictvím organizačního řádu upravuje vnitřní strukturu a řízení státních oblastních archivů. Vnitřními organizačními složkami oblastních archivů jsou státní okresní archivy. Místní příslušnost subjektu k danému oblastnímu archivu se určuje trvalým bydlištěm, pokud se jedná o nepodnikající fyzickou osobu, místem podnikání v případě, že se jedná o podnikající fyzickou osobu, sídlem původce, jedná-li se o osobu právnickou a v neposlední řadě místem, kde se nachází provozovna, pokud se jedná o koncesovanou živnost. Ve všech těchto případech musí být osoba držitelem, původcem nebo vlastníkem archiválie.

Činnost státních oblastních archivů

Nejdůležitějšími činnostmi státních oblastních archivů, upravené zákonem 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, jsou následující oblasti práce:

¹³ § 47 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

Oblastní archivy vykonávají kontrolu nad výkonem spisové služby u organizačních složek státu s jinou, než celostátní působností, také u státních příspěvkových organizací zřízených subjekty s jinou, než celostátní působností, státních podniků, právnických osob zřízených na základě zákona s jinou, než celostátní působností. Tuto kontrolu také provádějí u územních samosprávných celků a subjektů, které jimi byly zřízeny či založeny. Kontrola spisové služby se také týká vysokých škol, škol, zdravotních pojišťoven. Vztahuje se též na veřejné výzkumné instituce, s výjimkou těch, zřízených organizační složkou státu s celostátní působností.

Další důležitou činností oblastních archivů je výběr archiválií ve skartačním řízení, a to u všech zmíněných subjektů v předešlém odstavci. Dalšími subjekty, kterých se tato činnost týká, jsou politické strany a hnutí, spolky, odborové organizace, organizace zaměstnavatelů, profesní komory, církve, náboženské společnosti, nadace, nadační fondy a obecně prospěšná sdružení. U těchto subjektů jsou jedinými výjimkami jejich vrcholné orgány a ty subjekty, které si zřídily soukromý archiv. Posledními subjekty, jichž se výběr archiválií týká, jsou obchodní společnosti, družstva a notáři pokud ovšem nemají zřízen soukromý archiv. V rámci své činnosti provádí oblastní archivy i výběr archiválií mimo skartační řízení. To provádí u subjektů vyjmenovaných v tomto odstavci. Výjimkou jsou opět archiválie jejich vrcholných orgánů.

V případě vyhlášení generální inventury ministerstvem vnitra, jsou oblastní archivy povinny ji provést. V neposlední řadě jsou oprávněny k ukládání sankcí za správní delikty fyzickým i právnickým osobám, pokud to však nespadá do působnosti Národního archivu. V jejich kompetenci je rozhodnutí o svěřeni archiválií do archivní péče, péče o převzaté archiválie, včetně jejich restaurování a konzervace. Ze zákona jsou povinovány vést evidenci jim svěřených archiválií, do kterých veřejnosti umožňují nahlížení podle zákonem stanovených podmínek. Všem vlastníkům archiválií poskytují bezplatné poradenské a informační služby. V neposlední řadě je součástí práce oblastních archivů zpřístupňování archiválií formou publikační a výstavní činnosti.

Zemský archiv v Opavě

Podívejme se na vnitřní organizační strukturu jednoho oblastního archivu, který je v širším slova smyslu předmětem zkoumání této bakalářské práce, tj. na Zemský archiv v Opavě. V čele zemského archivu stojí ředitel, vrchní rada PhDr. Karel Müller, zemský archiv v Opavě řídí sedm oddělení:

- „*Oddělení pro správu fondů a sbírek*
- *Oddělení pro evidenci, využívání a ochranu fondů a sbírek*
- *Oddělení pro metodiku, výběr archiválií a kontrolní činnost*
- *Oddělení ekonomicko-provozní*
- *Sekretariát ředitele archivu*
- *Oddělení pro výpočetní techniku a informatiku*
- *Oddělení pro konzervaci a restaurování archiválií*¹⁴“

Samotný Zemský archiv má sídlo v Opavě v ulici Sněmovní, přičemž jeho pobočka sídlí v Olomouci v ulici U Husova sboru. Jak již bylo v obecné části řečeno, součástí vnitřní struktury státního oblastního archivu jsou státní okresní archivy. Zemskému archivu v Opavě podléhá deset okresních archivů na území Moravskoslezského a Olomouckého kraje¹⁵:

- Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově,
 - sídlo: Říční okruh 12, 79401 Krnov
- Státní okresní archiv Frýdek-Místek
 - sídlo: Bezručova 2145, 738 01 Frýdek-Místek
- Státní okresní archiv Jeseník
 - sídlo: Tovární 18, 790 01 Jeseník
- Státní okresní archiv Karviná
 - sídlo: Fryštátská 55, 733 21 Karviná-Fryštát
- Státní okresní archiv Nový Jičín
 - sídlo: K archivu 1, 741 11 Nový Jičín
- Státní okresní archiv Olomouc
 - sídlo: U Husova sboru 10, 771 11 Olomouc
- Státní okresní archiv Opava
 - sídlo: Lidická 2a, 746 22 Opava
- Státní okresní archiv Prostějov
 - sídlo: Třebízského 1-3, 796 01 Prostějov
- Státní okresní archiv Přerov
 - sídlo: Sokolů 1, 750 02 Přerov
- Státní okresní archiv Šumperk

¹⁴ Kontakty. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/kontakty/index.php

¹⁵ ZA Opava. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/index.php

- sídlo: Bratří Čapků 35, 787 01 Šumperk

Státní okresní archiv Jeseník

Oblasti práce státních okresních archivů korespondují s činností státních oblastních archivů, jediným rozdílem je jejich regionální vymezení jejich kompetencí v daném okrese.

Příkladem vnitřní organizační složky Zemského archivu v Opavě, je Státní okresní archiv Jeseník. Jeho budova se nachází, jak z názvu vyplývá, v městě Jeseník na ulici Tovární. Ředitelkou archivu je po celou dobu jeho dvacetileté existence Mgr. Bohumila Tinzová. V současnosti pod její vedení spadají tři odborní zaměstnanci, hospodárka a správce budovy.¹⁶ Podrobněji se tomuto archivu bude práce věnovat v kapitolách číslo 3 a 4.

2.1.4 Specializované archivy

Jsou na základě akreditace zřizovány organizačními složkami státu, bezpečnostními sbory, zpravodajskými službami České republiky, státními příspěvkovými organizacemi, státními podniky, vysokými školami, školami, zdravotními pojišťovnami České republiky, právníckými osobami zřizovanými zákonem, veřejnými výzkumnými institucemi, kromě těch, jež jsou zřízeny Akademií věd České republiky. V péči mají specializované archivy archiválie, jež vznikly z činnosti jejich zřizovatele, jeho právních předchůdců, avšak také archiválie nabyté koupí či darem.¹⁷

Úkolem specializovaných archivů je dohled na činnost správního archivu svého zřizovatele, tedy pokud je zřízen, a dále také dohled nad výkonem spisové služby u svého zřizovatele, což zahrnuje i jím zřízené organizační složky státu a státní příspěvkové organizace, s jedinou výjimkou, kterou tvoří Národní filmový archiv. Jejich úkolem je i výběr archiválií u svých zřizovatelů ve skartačním řízení a mimo něj. U výběru mimo skartační řízení platí opět výjimka: Národní filmový archiv. O skartačních i mimoskartačních řízeních vytvářejí protokoly, které na vyžádání musí předložit ke kontrole Národnímu archivu či příslušnému státnímu oblastnímu archivu. Ze zákona vedou evidenci v nich uložených archiválií. Pro potřeby jiných subjektů v archiváliích vyhledávají informace a umožňují jim do nich nahlížet za podmínek stanovených v zákoně. Součástí činnosti specializovaných archivů je také péče o archiválie již zmíněných původců a jejich konzervování a restaurování.

¹⁶ Kontakty. *Státní okresní archiv Jeseník* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.archives.cz/zao/jesenik/kontakty/index.php>

¹⁷ §51 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

V neposlední řadě provádějí generální inventuru archiválií vyhlášenou ministerstvem vnitra a další úkoly stanovené jejich zřizovatelem.¹⁸

2.1.5 Bezpečnostní archivy

Bezpečnostní archivy mohou být, podle § 53 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, zřizovány na základě akreditace ministerstvem vnitra, obrany a zahraničních věcí, dále také Národním bezpečnostním úřadem, bezpečnostními sbory a zpravodajskými službami České republiky

V případě, že je zřizovatelem bezpečnostního archivu ministerstvo vnitra, ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničních věcí či Národní bezpečnostní úřad, dochází při výběru archiválií ve skartačním řízení k výběru dokumentů, jež jsou stále pod stupněm utajení. V okamžiku kdy dojde ke zrušení stupně utajení u archiválií těchto subjektů, putují do specializovaného archivu svého zřizovatele. Pokud specializovaný archiv neexistuje, jsou ukládány do Národního archivu. Tyto archivy také na příkaz ministerstva vnitra vykonávají generální inventuru archiválií a plní další odborné činnosti, které jsou jim zřizovatelem přikázány.

Pokud jsou zřizovatelem bezpečnostního archivu bezpečnostní sbor nebo zpravodajská služba České republiky, dochází při výběru archiválií ve skartačním řízení k výběru i těch dokumentů, jež jsou stále pod stupněm utajení. V okamžiku, kdy dojde ke zrušení stupně utajení u archiválií těchto subjektů, na rozdíl od předchozí skupiny nejsou povinny poskytovat náhled do archiválií nebo jejich kopií, opisů a výpisů z nich, pokud stále považují za nutnou jejich ochranu. Jinak tyto instituce plní stejné úkoly jako již zmíněné specializované archivy. Jediným rozdílem je zde skutečnost, že nejsou povinny předkládat Národnímu archivu a příslušnému oblastnímu archivu protokoly o provedených skartačních řízeních.

2.1.6 Archivy územních samosprávných celků

Informace vychází z § 54 a § 55 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. Tyto archivy jsou zřizovány územními samosprávnými celky na základě akreditace. Prostřednictvím těchto archivů zajišťují územní samosprávné celky odbornou archivní činnost, spadající do jejich působnosti. K těmto archivům přináležejí archivy statutárních měst,

¹⁸ § 52 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

měst, obcí a krajů, pokud získaly akreditaci. V případě, že o akreditaci nežádaly, spadají obce a města pod dohled státních oblastních či okresních archivů.

Činnost archivů územních samosprávných celků

Náleží jim kontrola výkonu spisové služby u svých zřizovatelů a jimi zřízených právnických osob. Umožňují veřejnosti nahlížet do archiválií v jejich péči podle zákonem stanovených podmínek nebo v nich sami vyhledávají informace pro ostatní subjekty. O archiváliích v jejich péči jsou povinny vést evidenci, pečovat o ně, konzervovat a restaurovat je. Skartační návrhy předkládají příslušnému státnímu oblastnímu či okresnímu archivu, aby je posoudil a provedl výběr archiválií. Jsou také povinny provést generální inventuru archiválií vyhlášenou ministerstvem vnitra. Dále plní všechny odborné úkoly, které jim stanoví jejich zřizovatel.

2.2 Soukromé archivy

Jejich status vychází z § 56 a § 57 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. V případě soukromých archivů se jedná o archivy zřizované fyzickými či právnickými osobami. Soukromý archiv může vzniknout pouze na základě akreditace. Po získání akreditace mu vzniká nárok na bezplatnou odbornou pomoc od Národního archivu popřípadě příslušného státního oblastního archivu. Dalším nárokem plynoucím ze získání akreditace je nárok na příspěvek k provozu archivu, který je jednorázový a vyplácí se jednou ročně. Výše příspěvku je prováděcím předpisem určována tak, aby brala ohled na výši nákladů spojených s provozem soukromého archivu a na péči o archiválie, ať již se jedná o archiválie vlastněné zřizovatelem nebo ve vlastnictví jím zřízených právnických osob.

Akreditace však může být subjektu ministerstvem odebrána. To se stává z několika důvodů uvedených v příslušném zákonu. V okamžiku, kdy se ministerstvo dozví, že došlo k porušení podmínek ze strany soukromého archivu, za kterých byla akreditace udělena, je stanovena roční lhůta. V této lhůtě musí archiv odstranit veškeré nedostatky. K odejmutí akreditace dochází i na základě žádosti zřizovatele a to ve lhůtě 6 měsíců od podání žádosti.

K 1. lednu 2017 je v České republice 11 akreditovaných soukromých archivů. Převážně se jedná o archivy velkých soukromých společností:

- „*Archiv společnosti ŠKODA AUTO a.s.*
- *Ústřední archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, a.s.*

- *Archiv společnosti Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s.*
- *Archiv OKD, a.s.*
- *Archiv VÍTKOVICE, a.s.*
- *Akreditovaný archiv ArcelorMittal Ostrava a.s.*
- *Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů*
- *Archiv České strany sociálně demokratické*
- *Archiv Židovského muzea v Praze*
- *Archiv Centra hasičského hnutí Příbryslav*
- *Diecézní archiv Biskupství brněnského¹⁹“*

2.2.1 Činnosti soukromých archivů

Soukromé archivy evidují příslušné archiválie podle zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. Podle podmínek stanovených v tomto zákoně umožňují náhled do jimi spravovaných archiválií. Pokud jsou zřizovatelem soukromého archivu registrovaná církev či náboženská společnost, řídí se nahlížení do archiválií jak zákonem č. 499/2004 Sb., tak i vnitřními předpisy společnosti. Činností vyplývající ze zákona je také předložení skartačních návrhů k posouzení a následnému výběru archiválií. Posouzení a výběr provádí Národní archiv, popřípadě příslušný státní oblastní archiv. Nedílnou součástí činnosti soukromých archivů je péče o archiválie. Jedná se o dokumenty zřizovatele archivu, dokumenty jeho právních předchůdců. Dalšími dokumenty v soukromých archivech jsou ty, které zde na základě smlouvy o uložení uschovali jiné fyzické či právnické osoby. Pokud však soukromý archiv není zároveň digitálním archivem, nemá za povinnost kontrolovat neporušitelnost a čitelnost digitálních archiválií. Soukromým archivům také náleží kontrola fyzického stavu archivních kulturních památek a národních kulturních památek, to však pouze v případě, že jsou do jeho péče svěřeny. V zákoně je také uvedena povinnost podílet se na ministerstvem organizovaném sestavování celostátních tematických soupisů archiválií. Soukromé archivy jsou dále ze zákona povinny provádět ministerstvem vyhlášenou generální inventuru archiválií.

¹⁹ Soukromé archivy. *Česká archivní společnost* [online]. 2017 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://cesarch.cz/archivnictvi/soukrome-archivy/>

3 HISTORIE ARCHIVŮ V OPAVĚ A JESENÍKU

3.1 Historie Zemského archivu v Opavě

Historie třetího největšího a také třetího nejstaršího archivu v České republice se píše již od počátku 14. století, tedy od počátků samotného opavského knížectví. Během 16. a 17. století byly zemské knihy a privilegia uloženy v opavském minoritském klášteře. V roce 1800 byla zakoupena budova bývalé jezuitské koleje, do níž byl archiv postupně přestěhován. Archiv se rozrostl o materiály ze správních orgánů rakouské části Slezska. K pokusům o odborné uspořádání archiválií docházelo od poloviny 19. století.²⁰

Za rok skutečného vzniku Zemského archivu v Opavě je považován až rok 1901, a to z důvodu, že až do tohoto roku fungoval archiv bez stabilního zemského archiváře. Zemský výbor ustanovil na tuto pozici právě v roce 1901 Gottlieba Kürschnera, který byl učitelem na místním gymnáziu. Stejně tak u jeho následovníka se jednalo pouze o funkci smluvního úředníka, který měl k dispozici jednu pomocnou sílu. V této pozici setrval Kürschner do roku 1920, kdy ho ve funkci vystřídal Václav Hauer.²¹ Ten svou funkci vykonával až do roku 1934. Za dobu jeho činnosti se z archivu stala opravdová vědecká instituce a byl přijat druhý odborně kvalifikovaný archivář Leopold Peřich, který pracoval na pozici asistenta. V roce 1928 došlo v rámci administrativní reformy ke sloučení Slezska a Moravy, slezskému archivu se však podařilo udržet svou samostatnost. Roku 1933 byly do jeho péče svěřeny staré zemské desky opavského a krnovského knížectví. V roce 1935 nastoupil do funkce ředitele archivu Leopold Peřich, který tuto funkci vykonával do mnichovské krize a poté také v letech 1945-1955, kdy byl zatčen za protistátní výroky a odsouzen k deseti letům vězení.²²

Během 2. světové války se z Opavského Zemského archivu stal významný říšský archiv. Tento archiv měl na starost celý opavský vládní obvod. Do této doby mohl jen stěží konkurovat obdobným institucím, a to jak počtem odborného personálu, tak i objemem uložených archiválií. V tomto období se tato nepříznivá situace změnila a do služeb archivu byla přijata řada odborných pracovníků, v jejich čele stál ředitel dr. Walter Latzke, jenž byl doposud vídeňským archivářem. Archiv byl také znovu přesunut do prostor minoritského klášteřa, protože jeho původní prostory se staly sídlem vládního prezidenta. Objem materiálů

²⁰ Historie. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2011 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/historie/index.php

²¹ MÜLLER, K. a kolektiv: *100 let Zemského archivu v Opavě*. str. 22-23

²² MÜLLER, K. a kolektiv: *100 let Zemského archivu v Opavě*. str.38-39

ve zdejším archivu rapidně vzrostl v letech 1943-1945 a to hlavně o materiály z Ukrajiny, Běloruska a pobaltských zemí. Tyto materiály přiváželi Němci, jež byli evakuováni z již obsazených území. V roce 1945 došlo k bombardování Opavy a velké množství uložených archiválií bylo zničeno požáry. Velkým štěstím bylo, že při postupu fronty byla velká část archiválií z Opavy odvezena, a tím zachráněna před zničením.²³

Velké změny, které v zemském archivu během války proběhly, již po válce nebylo možno vzít zpět, proto bylo navázáno na válečný stav. Roku 1945 byla činnost Zemského archivu v Opavě obnovena. Do funkce ředitele byl opět jmenován Leopold Peřich jako odborný pracovník a jako velká posila byl do archivního týmu přijat Adolf Turek. Místní působnost archivu byla v těchto letech rozšířena na české Slezsko a severovýchodní Moravu. V rámci územní reorganizace, která proběhla v roce 1949, se opavský archiv stal archivem pro nově vzniklý Ostravský kraj. V roce 1954 bylo vydáno vládní nařízení příkazující začlenění opavského zemského archivu do nové archivní sítě podléhající archivní správě ministerstva vnitra. Archiv v Opavě se tak dostal na úroveň ostatních státních oblastních archivů.²⁴

Z důvodu již zmíněnému požáru bylo sídlo bývalého Zemského archivu, což byl jeho tehdejší název, po čas rekonstrukce přesunuto do opavského Sobkova paláce. Do původního sídla na Sněmovní ulici, které je sídlem archivu do současnosti, se archiv vrátil až v roce 1950. Během roku 1949 byl opavský tým archivářů posílen o další dva členy a to o Stanislava Drkala a Bohumíra Indru. Právě Bohumír Indra se po uvěznění Leopolda Peřicha v roce 1955 stal novým ředitelem Zemského archivu v Opavě, jímž byl až do roku 1978. Za dvacet tři let ve funkci se mu povedlo například pro centrálu archivu získat budovu bývalého zemského sněmu či bez větších personálních změn provést archiv těžkou dobou 2. poloviny 50. let a začátkem normalizace. Během jeho ředitelského období také došlo k nárůstu publikační činnosti archivu, což potvrzují sborníky a bibliografie historicko-vlastivědné literatury kraje, které vycházely pravidelně každých pět let. Vedení se po jeho odchodu do penze ujala tehdejší pracovnice archivu Dáša Seberová. Ta stála v čele zemského archivu až do roku 1985, kdy byla vystřídána JUDr. Leopoldem Štebelem.²⁵

²³ Historie. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2011 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/historie/index.php

²⁴ MÜLLER, K. a kolektiv: *100 let Zemského archivu v Opavě*. str.3-4

²⁵ Historie. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2011 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/historie/index.php

Na začátku roku 1984 se archiv nevyhnul další katastrofě. V tomto roce došlo ke zřícení západního křídla centrály archivu ve Sněmovní ulici. Došlo k poškození 1bkm uschovaných archiválií. V důsledku této události započala rekonstrukce budovy, trvající bezmála deset let. Rekonstrukce a politický převrat v roce 1989 způsobili změny nejen v interní organizaci archivu, ale i v umístění archiválií. Od roku 1990 je ředitelem archivu PhDr. Karel Müller, který stojí v čele archivu do současnosti. K návratu k původnímu názvu Zemský archiv v Opavě došlo roku 1991, což bylo potvrzeno novelou archivního zákona č. 343/1992 Sb. V rámci církevních restitucí byl minoritský klášter, který doposavad sloužil archivu jako depozitář archiválií, navrácen církvi. Během let 1992-1995 došlo k jeho vyklizení a k přesunu archiválií do již zrekonstruované centrály. Tam se také přesunuly fondy, jež byly po zřícení přesunuty do Olomouce a do budovy na Praskově ulici v Opavě. K ukládání archiválií si opavský archiv pronajal v roce 1999 další prostory v zámku v Bílovci.²⁶

V roce 2002, kdy byly ze zákona zrušeny okresní úřady, došlo i v Zemském archivu v Opavě k zásadním organizačním změnám. K 1. 8. 2002 se staly součástí zemského archivu okresní archivy na území Moravskoslezského a Olomouckého kraje. K potvrzení této nové organizační struktury došlo vydáním zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě. Současná organizační struktura Zemského archivu v Opavě již byla zmíněna v předešlé kapitole.²⁷

3.2 Historie Státního okresního archivu Jeseník

Před rokem 1948 byla věnována archivnictví na regionální úrovni minimální pozornost. V letech 1945 až 1947 probíhala na Jesenicku takřka naprostá změna v národnostním složení obyvatelstva. V létě roku 1945 došlo k “divokému“ odsunu Němců. Zastaven byl v srpnu téhož roku. Počty odsunutých Němců za toto období nejsou přesně známy. V té době byly vybudovány sběrné tábory pro řízený odsun Němců, který byl organizován na základě závěrů Postupimské konference. V roce 1946 bylo během roku odsunuto padesát jedna tisíc osm set Němců. Poslední část odsunu pokračovala v roce 1947. Osídlování okresu probíhalo v několika vlnách až do poloviny 50. let. V tomto období docházelo k nezodpovědnému nakládání s archivními materiály, což vedlo k velkým ztrátám. Dělo se tak jak ze strany nacistů, kteří se před koncem války snažili zničit či skrýt

²⁶ MÜLLER, K. a kolektiv: *100 let Zemského archivu v Opavě*. str.4-5

²⁷ Historie. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2011 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/historie/index.php

kompromitující dokumenty, tak i ze strany českého obyvatelstva. Ze strany Čechů šlo o snahu zbavit se všeho německého. Tyto zničené dokumenty se týkaly převážně obecních úřadů z období okupace ale také dokumentů všech stupňů nacistických stran a organizací.²⁸

Zemský národní výbor v Brně se snažil prosadit reformní kroky k vytvoření okresních archivů, ale ty se do praxe prosazovaly těžce. Jelikož správci městských archivů v okresních městech byli povětšinou dobrovolní pracovníci a ne archiváři, nemohli být jmenováni do pozic okresních archivářů, jak zemský národní výbor zamýšlel. Takovýmto pracovníkem byl v Jeseníku Josef Dvořák, jenž byl správcem muzea. Jeho pracovní náplní bylo ale též zabezpečení archiválií, které se povětšinou nacházely v muzejních sbírkách.²⁹

Do své funkce okresního archiváře byl Josef Dvořák jmenován Okresním národním výborem v Jeseníku 1. dubna 1953. V důsledku jeho dlouhodobé nemoci a vysokého věku však již nemohl provádět skartační prohlídky, a proto byla tato práce svěřena javornické archivářce Vlastě Smolkové. V roce 1955 Dvořák umírá a na jeho místo není žádný vhodný adept. Okresní národní výbor čekal na návrat Vladimíra Nesyby ze základní vojenské služby. Ten nastoupil do funkce až v roce 1956 a pouze na vedlejší pracovní poměr. V roce 1957 byla však funkce okresního archiváře v Jeseníku zrušena a archivní dohled vykonával pracovník šumperského archivu Václav Slaný.³⁰

Správa Okresního archivu v Jeseníku byla dosud spojena se správou městského archivu. Problém s umístěním městského archivu řešil již J. Dvořák. K dokumentům městského archivu totiž přibývaly archiválie z ostatních městských archivů okresu, národních výborů po skartacích v městských a obecních spisovnách. V červenci roku 1953 došlo k přestěhování městského archivu z radnice do tzv. vodní tvrže, kde sídlilo okresní muzeum. Již v krátkém časovém období se ukázalo, že vyčleněný prostor je kapacitou, bezpečnostním zajištěním i fyzickou způsobilostí nevyhovující. Teprve v roce 1957 získal odbor vnitřních věcí Okresního národního výboru v Jeseníku čtyři místnosti v budově bývalého kláštera voršilek na Rudém náměstí 28. Ty sloužily k ukládání svozů archiválií. Podle zápisu sem bylo svezeno šedesát tun materiálu z obcí v okrese. Na začátku prosince 1957 došlo k porušení střechy, což zapříčinilo rozsáhlé poškození zde uložených archiválií.³¹

K 1. 1. 1958 byl jmenován okresním archivářem v Jeseníku Josef Král. Jemu lze přičíst zásluhy o opravu a zařizování archivu. Díky jeho úsilí při svozu materiálů se jesenické archivní fondy rozrostly o fondy měst Zlaté Hory a Vidnava, archiv rodiny Priessnitz-Ripper

²⁸ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 22

²⁹ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 22-23

³⁰ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 23-24

³¹ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 23-24

a kroniky obcí. Sám provedl skartační dohlídky u všech dohlížených subjektů a s místními zástupci církve vytvořil plán k soupisu farních archivů v okrese. Tím, že zřídil v Okresním archivu Jeseník kancelář, umožnil zájemcům bádání v uložených dokumentech. Na konci roku 1958 vyjednal J. Král na Městském národním výboru v Javorníku zřízení dalšího depozitáře. Nacházel se v Javorníku v ulici Puškinova 8 a byly v něm uloženy dokumenty dle principu místní provenience. V této pobočce bylo pět místností, přičemž dvě místnosti sloužily jako pobočka Státního archivu v Janovicích u Rýmařova, další dvě místnosti připadaly církevnímu archivu Apoštolské administratury v Českém Těšíně. Poslední místnost náležela javornickému městskému archivu.³²

Josef Král se však rozhodl 16. 10. 1959 z osobních důvodů k odchodu do Okresního archivu Štamberk. V den 25. 11. 1959 byl na volné místo po schválení rady okresního národního výboru dosazen PhDr. Rudolf Zuber. Ten do té doby vedl již zmiňovanou pobočku Státního archivu Janovice v Javorníku. Protokolárně převzal Okresní archiv Jeseník a jeho javornickou pobočku až dne 4. 1. 1960. Prvním problémem, kterému musel ve funkci čelit, byla opět nedostatečná kapacita depozitářů. Ve městě Jeseník se však žádné vhodné prostory pro depozitáře nenalézaly a proto bylo rozhodnuto o přestěhování celého archivu do Javorníku.³³

Ke dni 1. 7. 1960 byl okres Jeseník připojen k okresu Šumperk, přičemž Zlatohorsko připadlo k bruntálskému okresu. Tato reorganizace proběhla na základě nového územního a organizačního uspořádání národních výborů, které k tomuto datu vešlo v platnost. Okresní národní výbor Jeseník i okresní archiv zanikly. Archiv dále fungoval pouze jako javornická pobočka Okresního archivu Šumperk. Ta byla vedena PhDr. Rudolfem Zuberem až do jeho odchodu do penze v roce 1977. S jeho odchodem se z pobočky stal pouhý depozitář a veškerá odborná archivní práce prakticky skončila. Budova depozitáře byla v letech 1980-1981 napadena dřevomorkou, což způsobilo propadnutí části budovy. Z toho důvodu byly během dvou let přesunuty všechny dokumenty do budovy ženského charitního domova, kde vyhrazené místnosti sloužily jako náhradní depozitář. V těchto prostorách byl materiál uložen až do roku 1987, kdy byl převezen do nové budovy šumperského archivu.³⁴

Dne 1. 1. 1996 byl okres Jeseník obnoven v původní hranici před rokem 1960. Navíc k okresu připadla ještě obec Ostružná. V důsledku toho byl obnoven i okresní archiv, tentokrát již pod názvem Státní okresní archiv Jeseník. Již v roce 1995 byla pro potřeby

³² Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 23-24

³³ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 24-25

³⁴ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 25

archivu zakoupena budova v Tovární ulici č. 17 a 18 v Jeseníku. Celý areál prošel velmi nákladnou rekonstrukcí podle tehdy platných zásad pro stavbu a rekonstrukci archivních budov.³⁵

Odborná činnost od roku 1996

V první polovině roku 1996 došlo ke stěhování archiválií ze Státního okresního archivu Šumperk a Bruntál, pobočka Krnov, do nové budovy Státního okresního archivu Jeseník. Během tohoto stěhování bylo přepraveno 874 bm archivních materiálů. Navíc proběhlo stěhování v časové tísní během jednoho měsíce. Stěhování bylo v termínu zvládnuto díky pomoci archivářů z obou původních archivů. V té době měl jesenický archiv pouhé tři zaměstnance a dva brigádníky. Na konci roku 1996 již bylo v jesenickém archivu uloženo 580 fondů, tedy asi 874 bm. Ze zpracovaných 723 bm materiálů inventarizací prošlo 552 bm a nezpracovaných zůstalo 151 bm archiválií.³⁶

V druhém pololetí roku 1996 byla otevřena veřejnosti badatelna. Archiv také vyřizoval nemálo restitučních a státoobčanských žádostí. Během tohoto roku také probíhalo archivování dovezených materiálů, které bylo náplní práce i roku následujícího. V roce 1997 proběhla v jesenickém archivu generální inventura a celková revize dohlížených spisoven na území okresu. V letech 1998 a 1999 bylo hlavní náplní pořádání archivních materiálů ve fondech archivů obcí. S využitím počítačové techniky nabraly inventarizační práce na rychlosti a intenzitě.³⁷

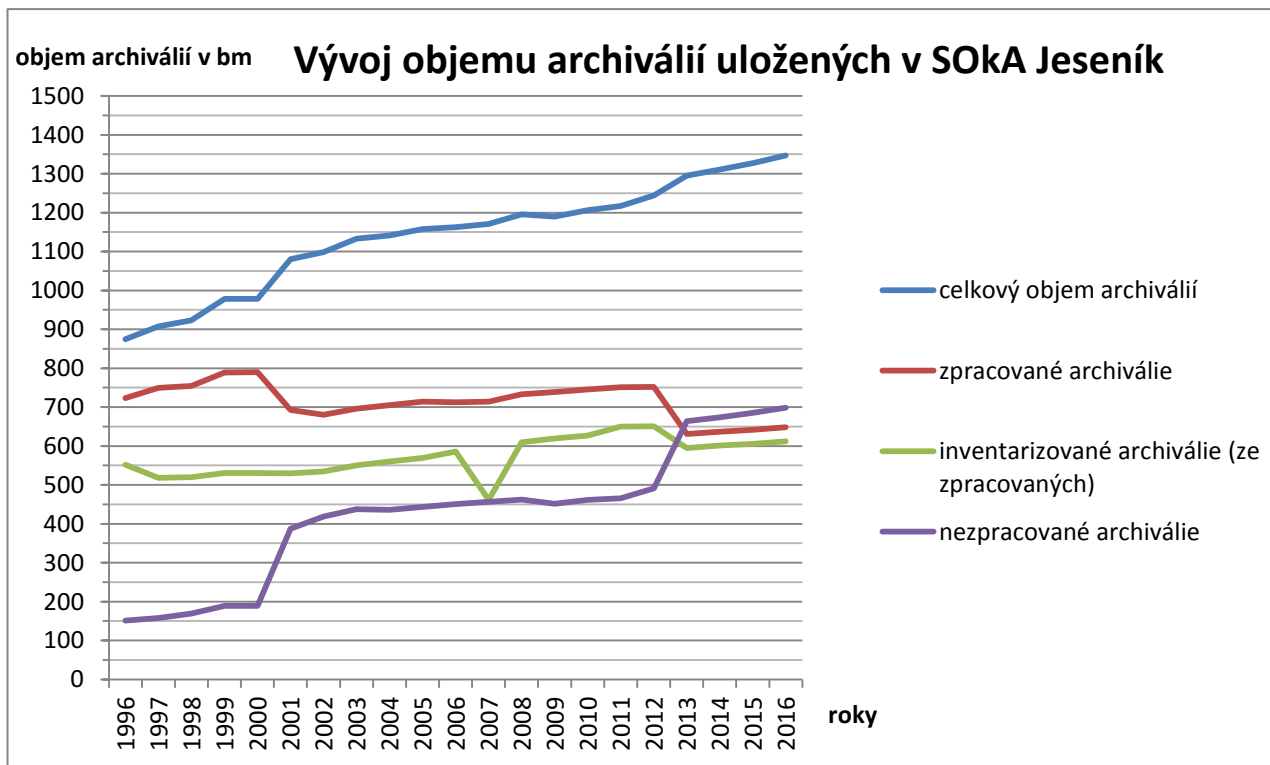
V rámci sto dvaceti skartačních a osobních spisových prohlídek, které proběhly u všech obecních, městských úřadů, škol, okresních institucí i ve státních a zemědělských podnicích v letech 1997-1998, přibýlo do jesenického archivu 59 nových fondů s celkovou metrází 104 bm. V roce 1999 bylo v péči archivu 639 fondů, tedy archiválie o celkové metrází 979 bm. V rámci smlouvy o depozitu, mezi Archivní správou Ministerstva vnitra ČR na jedné straně, s Arcibiskupstvím v Olomouci a Ostravsko opavským biskupstvím na straně druhé, došlo v roce 1999 k dohlídkám a k převzetí materiálu z jednotlivých farních úřadů v okrese Jeseník. V roce 2001 proběhla v rámci archivů generální inventura a s ní první vlna vyřazování nevyhovujících archivních pomůcek, čímž došlo k nárůstu nezpracovaného materiálu. Během let 2005-2006 došlo opět v rámci změny archivní legislativy k další celkové revizi dohlížených subjektů.³⁸ Všechny tyto změny v objemu archiválií uložených v SOkA Jeseník zobrazuje graf obrázku č. 1.

³⁵ Growka, K., Tinzová B.: "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 – 2013). str. 26

³⁶ informace získány z materiálů poskytnutých SOkA Jeseník

³⁷ informace získány z materiálů poskytnutých SOkA Jeseník

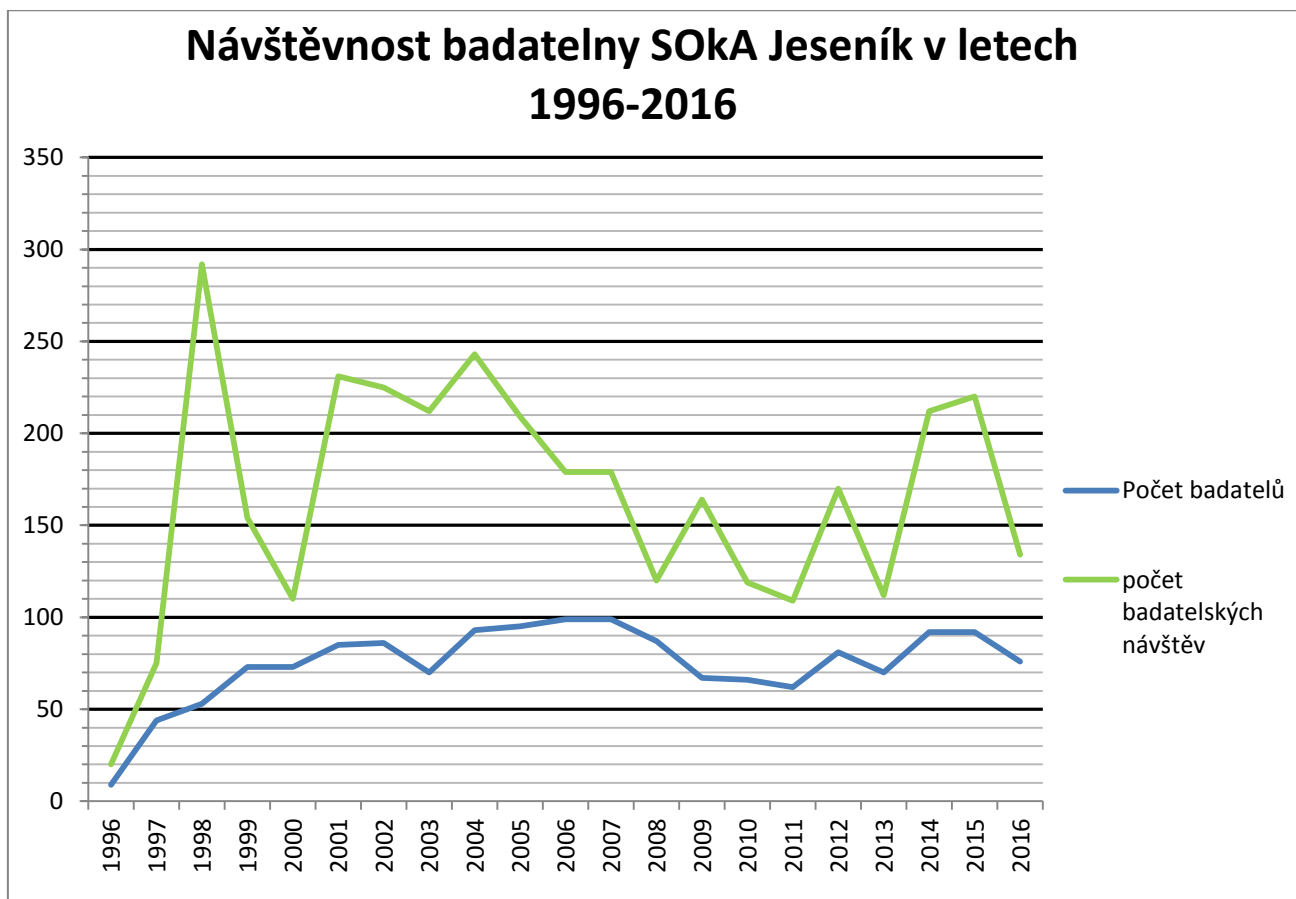
³⁸ informace získány z materiálů poskytnutých SOkA Jeseník

Obrázek 1: Vývoj objemu archiválií uložených v SOkA Jeseník v letech 1996-2016

Zdroj: Materiály obdržené ze SOkA Jeseník za roky 1996-2016

Další činností je práce pro veřejnost, hlavně tedy návštěvnost badatelny. V prvních letech od založení archivu můžeme vidět znatelný nárůst počtu badatelů a jejich návštěv. Od roku 2007 však počty klesají, což s největší pravděpodobností zapříčinila možnost studovat archiválie v digitální podobě z pohodlí domova. V roce 2011 byla z důvodu rekonstrukce badatelna uzavřena, čímž není údaj z tohoto roku relevantní pro srovnání s ostatními roky. K omezení provozu badatelny a jejímu následnému uzavření na dobu 3 měsíců došlo i v roce 2013. V následujících letech došlo opět ke zvýšení počtu badatelů, na čemž mají zásluhu bádající vysokoškolští studenti. V roce 2016 došlo k velkému poklesu badatelů, k čemuž s největší pravděpodobností došlo z důvodu velkého nárůstu digitalizovaných archiválií. Vývoj návštěvnosti badatelny v SOkA Jeseník je zachycen v obrázku č. 2.

Obrázek 2: Návštěvnost badatelny Státního Okresního archivu Jeseník v letech 1996-2016

Zdroj: Výroční zprávy SOkA Jeseník za roky 1996-2016

Odborné personální obsazení archivu v letech 1996-2015

V roce 1996 měl archiv tři zaměstnance: ředitelku a archivářku Bohumilu Tinzovou, knihovnici a archivářku Jarmilu Syptákovou, pomocného archiváře a manipulačního dělníka Vladimíra Votýpku. Na stěhování v roce 1996 se výrazně podíleli i dva brigádníci. Během 21 let se situace výrazně změnila a vrostla především odbornost archivního kolektivu.

V současnosti čítá tým pracovníků jesenického archivu čtyři odborné vysokoškolské pracovní síly, hospodářku, která je zároveň pracovníkem pověřeným digitalizací archiválií a domovníka-řidiče.

4 OCHRANA ARCHIVÁLIÍ

Z právního hlediska určuje ochranu archiválií zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě hned v několika hlavách a paragrafech. Praktická ochrana vycházející ze zákona se může v různých archivech lišit podle podmínek, které v daném archivu existují. V tom případě se řídí vnitřními směrnicemi daného archivu. Vnitřními normami jsou v tomto případě chápány organizační řád, badatelský řád a další pokyny ředitele Zemského archivu v Opavě, které mají platnost pro celý úřad včetně jeho vnitřních organizačních jednotek. Jsou tedy závazné i pro státní okresní archivy spadající do jeho působnosti, tedy i pro Státní okresní archiv Jeseník.

4.1 Vlastnictví archiválií

V České republice existují ze zákona v podstatě dva druhy vlastnictví archiválií, státní a soukromé. Archiválie, jejichž vlastníkem je stát nebo právnické osoby jím zřízené, jsou uloženy ve výše uvedených typech státních archivů. Mimo to existují soukromí vlastníci archiválií, na které se také vztahují zákonné normy k ochraně archiválií.

4.1.1 Právní ochrana

Práva a povinnosti vlastníků archiválií jsou upraveny v §23 - §27 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

Prvním ochranným prvkem, který tento zákon upravuje v oblasti vlastnictví archiválií, je omezení jejich převádění na jiné vlastníky. Toto opatření se týká archiválií ve vlastnictví státu a převod na jiného vlastníka je možný pouze stanoví-li to zvláštní zákon. Převedeny do zahraničí mohou být tyto archiválie pouze na základě vládního nařízení. Variantou je zde také převedení archiválií do užívání fyzickým či právnickým osobám, což lze pouze za souhlasu ministerstva vnitra a pouze v případě, že ten, jež je mu archiválie svěřena do užívání, dokáže zabezpečit podmínky pro péči a ochranu archiválie. Tyto podmínky jsou stanoveny v témže zákoně.

Vlastnictví archiválií je spojeno s určitými právy. Prvním z nich je právo na poskytnutí informačních a poradenských služeb v oblasti péče o archiválie ze strany Národního či příslušného státního oblastního archivu. Tyto služby jsou poskytovány bezplatně. Dalším právem soukromého vlastníka archiválie je poskytnutí paušálního příspěvku. Ten je vlastníkově poskytován v souvislosti s prohlášením dokumentu za archiválii. Nárok na příspěvek vlastník uplatňuje přímo u ministerstva vnitra, a to prostřednictvím příslušného

archivu. Výše příspěvku je stanovována prováděcím předpisem zákona. Dalším právem soukromého vlastníka archiválie je náhrada nákladů spojených s péčí o archiválii, která mu vznikla ze zákona. Nárok na náhradu se opět uplatňuje u ministerstva vnitra prostřednictvím příslušného archivu. Oba případy musí být uplatněny v zákonem stanovených lhůtách, jinak nárok zaniká.

První povinností vyplývající z vlastnictví archiválie v analogové podobě je řádná péče o ni, což zahrnuje její udržování v dobrém stavu, chránění před poškozením, zničením, ztrátou či krádeží a v neposlední řadě její používání, které musí být v souladu s fyzickým stavem. V souvislosti s vlastnictvím analogové archiválie, jež není uložena v archivu, ale je vedena v základní evidenci Národního archivního dědictví, také vzniká povinnost na vyžádání poskytovat údaje pro vedení evidence, kterou vede příslušný archiv. Další povinností je vytvoření digitální kopie archiválie, která musí být ihned po prohlášení za archiválii předána k uložení národnímu či digitálnímu archivu. V případě, že se vlastník rozhodne převést vlastnické právo archiválie na jinou osobu, případně uzavře smlouvu o její úschově, je povinen tuto skutečnost předem oznámit Národnímu archivu nebo příslušnému státnímu oblastnímu archivu. Předáním archiválie do úschovy musí proběhnout na základě písemné smlouvy a po čas úschovy přecházejí všechna již zmíněná práva a povinnosti z osoby vlastníka na osobu schovatele. Ten může předat archiválie do úschovy dalšímu schovateli pouze na základě písemného souhlasu majitele archiválie, přičemž se opět práva a povinnosti přenáší na nového schovatele. V případě, kdy vlastník archiválie není schopen archiválii zajistit řádnou ochranu a péči, mohou mu tyto orgány poskytnout odbornou pomoc nebo převzít archiválii na stanovenou dobu do své péče. Ve chvíli, kdy důvody, pro které byla archiválie převzata, pominou, musí zmínění schovatelé archiválii vlastníkovvi na základě žádosti ihned navrátit.

4.2 Evidence a uložení archiválií

Základem ochrany archiválií je jejich evidence. V české republice existuje provázaný systém elektronické evidence Národního archivního dědictví (tzv. NAD) v celostátní databázi PEvA, v jejímž rámci existují i databáze jednotlivých státních archivů. Tato evidence je každoročně aktualizována. Veškerý archivní materiál převzatý státními archivy musí být dle zákona neprodleně zapsán do této evidence.³⁹

³⁹ Informace získané z rozhovoru se zaměstnancem SOkA Jeseník

4.2.1 Právní ochrana

Evidence archiválií je upravena §16 - §19 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

Zařazení archiválií do evidence přechází jejich výběr ze všech dokumentů daných původců. Jak již bylo řečeno výše, takto evidované archiválie na území České republiky jako celek vytváří Národní archivní dědictví. Evidence je vedena v základním, druhotném a ústředním stupni, přičemž základní jednotkou evidence je archivní fond, sbírka či jejich jednotlivá část nebo jednotlivá archiválie. V rámci evidence Národního archivního dědictví jsou archiválie uchovávány ve formě listinné, na technických nosičích nebo kombinací těchto dvou forem, přičemž u základní evidence musí být uchovávána i ve formě listinné.

Základní evidenci zahrnující evidenci přírůstků a úbytků archiválií, evidenční listy archiválií a evidenci archivních pomůcek vedou archivy a kulturně vědecké instituce, v jejichž péči se archiválie nacházejí. V případě digitální podoby archiválie, je archivem evidována a jeho replika je ukládána v Národním archivu či Národním digitálním archivu. Jistou část základní evidence náležící do péče archivů nebo kulturně vědeckých institucí vede Národní archiv nebo státní oblastní archiv v rámci své působnosti.

Druhotná evidence archiválií v péči archivů nebo kulturně vědeckých institucí je vedena Národním archivem nebo příslušným státním oblastním archivem. Evidence na této úrovni zahrnuje evidenční listy Národního archivního dědictví a evidenci archivních pomůcek. Povinností subjektů, které vedou evidenci na základní úrovni je poskytovat údaje z evidenčních listů archiválií a z evidence archivních pomůcek a zasílat stejnopisy archivních pomůcek subjektům vedoucím druhotnou evidenci.

Evidence na ústřední úrovni je vedena přímo Archivní správou ministerstva vnitra a zahrnuje stejně jako u druhotné evidence evidenční listy Národního archivního dědictví a evidenci archivních pomůcek. Subjekty základní evidence i zde mají shodné povinnosti.

O vyřazení z evidence Národního archivního dědictví rozhoduje ministerstvo vnitra na návrh archivu. Důvody k vyřazení jsou přehodnocení významu archiválie, jejich zničení nebo jejich vydání do zahraničí.

Speciální ochrana je poskytována archiválií, archivním sbírkám či archivním fondům, které byly prohlášeny za archivní kulturní památky nebo za národní kulturní památky. Tyto případy jsou upraveny v §18 odst. 1. zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě. O takovýchto archiváliích vede evidenci ministerstvo vnitra a archivy v nichž jsou tyto

archiválie uloženy, o nich vedou evidenci zvláštní. Zvláštní evidence obsahuje údaje o charakteristických rysech dokumentu, údaj o tom kdy byl dokument prohlášen za archivní kulturní památku nebo za národní kulturní památku a údaje o tom kde je dokument uložen a do čí péče náleží.

4.2.2 Fyzická ochrana a uložení archiválií

Způsob uložení archiválií se odvíjí od podmínek daného archivu. Vždy musí být ale zachována základní pravidla jak pro uložení, tak pro jejich fyzickou ochranu.

Podmínky v depozitářích a skladovací technologie

Jednou ze základních podmínek fyzické ochrany archiválií je udržování vhodných technických a klimatických podmínek v depozitářích, to je v prostorách určených k ukládání archiválií. Velmi důležité jsou technické parametry používaných regálových systémů, jichž je na našem trhu celá řada. Nejvhodnějšími se jeví celokovové regály s možností nastavení velikostí polí a regálů, která zajišťuje vhodnou cirkulaci vzduchu. Klimatické podmínky jsou normami stanoveny takto:

- teplota 15 °C +-5°C
- vlhkost vzduchu 60% s tolerancí +-10% ⁴⁰

Při dodržení těchto podmínek mají archiválií ideální prostředí, které zaručuje jejich fyzickou ochranu. Je nutno konstatovat, že tato kritéria jsou v jednotlivých archivech, ať již jde o novostavby či rekonstruované budovy, velmi různá. V rámci Zemského archivu v Opavě je tomu stejně: například depozitáře Zemského archivu v Opavě či státního okresního archivu Karviná nejsou klimatizovány, zatímco většina ostatních archivů včetně Státního okresního archivu Jeseník klimatizované depozitáře mají. Ze zkušeností ale vyplývá, že klimatizace není samospasitelným způsobem řešení; jednak je velice energeticky náročná, což prodražuje provoz archivu, jednak, pokud není správně dimenzována, neřeší problematiku udržení klimatických podmínek v depozitářích, jak je stanoveno. Největší problémy jsou s udržením stálé vlhkosti. Odvlhčování bývá nejčastějším nedostatkem klimatizačních zařízení a pouze zásahem lidského faktoru lze vlhkost udržovat v přijatelných mezích. Například při velké relativní vlhkosti ve vnějším prostředí, lze korigovat vlhkost v depozitářích nastavením pouze vnitřní cirkulace vzduchu a nepřisávání vlhkého vzduchu z vnějšku. ⁴¹

⁴⁰ Normy pro ukládání archiválií v depozitářích

⁴¹ Informace získané z rozhovoru se zaměstnancem SOkA Jeseník

K fyzické ochraně archiválií výrazně přispívá i správně zvolený typ obalového materiálu, jako jsou kartony nebo speciální krabice na listiny a jiné vzácné dokumenty. Důležité je především skutečnost, aby zvolená lepenka nebyla kyselá, protože kyselost uchovávanému archivnímu materiálu škodí. Zemský archiv v Opavě používá již léta s velice dobrými zkušenostmi kartony společnosti EMBA, spol. s.r.o..⁴²

Zemský archiv v Opavě

V kapitole historie opavského archivu byly zmíněné katastrofy, se kterými se tamní archiváři potýkali. Nejdříve v roce 1945 při bombardování došlo ke zničení velkého množství archiválií požáry a následně v roce 1984, kdy došlo ke zřícení střechy západního křídla archivní centrály, při které byl poničen 1 bkm archiválií. Následovala desetiletá rekonstrukce budovy, do které byly archiválie převáženy z minoritského kláštera v letech 1992-1995. Archiv také kvůli nedostatku místa pořídil prostory v zámku v Bílovci.

Ani po rekonstrukci se však opavským depozitářům nevyhnují potíže. Jedná se totiž o historickou budovu se svými specifiky. Tyto potíže řešili například tím, že v okrajových částech archivních depozitářů bylo nainstalováno topení k dosažení stability teploty. Systém vysoušečů vzduchu byl nainstalován v přízemí, aby nedocházelo k výskytu plísní. Na rozdíl třeba od jesenického archivu zde není instalován klimatizační systém.⁴³

Další věcí, která přispívá k ochraně archiválií v depozitářích, je jejich samotné uložení. V opavském archivu používají regály dřevěné a pouze v malé míře regály kovové. Samotné obaly archiválií jsou různé pro různé typy archiválie. Na obyčejné papírové archiválie zde používají slohy z tvrdého papíru, na listiny bez pečeti, mapy a plány tzv. přešpán, tedy tvrzený elastický karton. Na listiny s pečeti jsou používány krabice od již zmíněné společnosti EMBA, od které také používají desky, kartony a krabičky. Krabičky slouží k ukládání svitkových filmů. Filmy kinematografické jsou zde ukládány v obalech od firmy Sára Neratovice.⁴⁴

Státní okresní archiv Jeseník

V zimě roku 1996 došlo v celém komplexu k problémům s vlhkostí, které vygradovaly po povodních v roce 1997. Problémy byly způsobeny nekvalitně odvedenou prací a nedodržením stanovených kritérií hlavně u izolací zdí a podlah. Tyto nedostatky rekonstrukce archivu se odrazily především ve špatných klimatických podmínkách v depozitářích. Dlouholetý

⁴² Informace získané z rozhovoru se zaměstnancem SOkA Jeseník

⁴³ Informace získané od zaměstnance ZaO

⁴⁴ Informace získané od zaměstnance ZaO

problém s vysokou vlhkostí vzduchu a neustále se měnícími teplotami v depozitářích vedl k několika opatřením, jak po stránce stavební, tak technologické.

V roce 1998 bylo provedeno odizolování celého areálu, jež zahrnovalo i odvodnění pozemku kolem budov, což ale vyřešilo problém s vlhkostí pouze částečně. Poté se rekonstrukce věnovala zateplení střeš nad depozitáři, které mělo snížit kolísání teplot. Dalším krokem k vyřešení problému byl projekt vybudování klimatizace v roce 1999, který se realizoval ve dvou etapách v průběhu dalších letech. V následujícím období došlo ještě k zateplení budovy, což ale vedlo pouze k zhoršení klimatu v části depozitářů, jež se projevilo především dalším zvýšením vlhkosti. Velké úpravy proběhly v letech 2010 a 2011. Došlo k zbudování nového depozitáře v budově číslo 17, který jako jediný není klimatizován. V následující etapě rekonstrukce byl odvodněn dvůr archivu a položena izolace a nová podlaha v hlavním depozitáři. Došlo tím k zamezení průniku spodní vody pod budovu a v centrálním depozitáři ke znatelnému poklesu vlhkosti. Největší zásluhu na stabilizaci klimatických podmínek v depozitářích je ale třeba přičíst domovníkovi SOkA Jeseník a jeho každodenní práci s klimatizačními jednotkami a jejich regulací. Jednak se mu podařilo dosáhnout značného zlepšení a stabilizace měřených hodnot, jednak dosáhl výrazné úspory elektrické energie. Poslední velká rekonstrukce proběhla v roce 2015, kdy došlo k opravě a zateplení střechy centrální budovy.

S problémy vysokých hodnot v depozitářích souvisel i plošný výskyt plísní na archiváliích, především na kožených hřbetech knih, listinách a na aktovém materiálu v kartonech. Postupně byla provedena i opatření k zamezení tohoto nebezpečí. V roce 2003 byly v restaurátorské dílně ZAO zrestaurovány a konzervovány všechny listiny SOkA Jeseník, včetně pečeti a byly uloženy ve speciálních krabicích EMBA. Od roku 2011 do roku 2014 byl do nových kartonů uložen aktový materiál velkých fondů původně uložený ve starých, zcela nevyhovujících kartonech. Výskyt plísní byl řešen plošným využitím roztoku Ajatinu k jejich ošetření. V tomto opatření se pokračuje doposud.

Konzervační dílny

Jedním z důležitých aspektů fyzické ochrany archiválií je jejich konzervace a restaurování. Státní oblastní archivy v celé republice mají za tímto účelem zřízeny vlastní konzervační a restaurátorské dílny. V podmínkách Zemského archivu v Opavě existuje tato dílna přímo při jeho centrále, ve Státním okresním archivu Prostějov a ve Státním okresním archivu Frýdek–Místek.

Prvořadou náplní práce těchto dílen je restaurování a konzervování archiválií ze všech vnitřních organizačních jednotek Zemského archivu v Opavě. Mimo nárazových konzervátorských zásahů vybraných jednotlivin, např. pro účely vystavování, se v nich provádějí plošné konzervátorské a restaurátorské práce určitých typů archiválií. Příkladem může být plošné konzervování a restaurování všech listin uložených v ZAO a ve všech státních okresních archivech k němu příslušejících. V tomto případě šlo o více než dva tisíce listin. Byly navíc uloženy v speciálních krabicích EMBA.⁴⁵

4.3 Vývoz a zapůjčování archiválií

Jednou z důležitých oblastí práce archivů vůči veřejnosti je též výstavní činnost či spolupráce na výstavní činnosti jiných subjektů v české republice i v zahraničí. Nesmírně důležitou součástí péče o archiválie je stanovení přesných podmínek, za nichž mohou být archiválie zapůjčeny, případně vyvezeny do zahraničí.

4.3.1 Právní ochrana

Právní předpisy

§29 zákona č. 399/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě stanovuje podmínky, za jakých může být archiválie vyvezena z České republiky. Může být vyvezena do zahraničí pouze na základě ministerstvem vnitra schváleném povolení, jež je vydáváno vždy na dobu určitou. Důvody k vývozu jsou:

- „vystavování,
- konzervování,
- restaurování,
- vědeckého zkoumání.“⁴⁶

Prvním ochranným opatřením v tomto paragrafu v oblasti vývozu je, že archiválie může být vyvezena pouze za účelem, jenž je stanoven v ministerském povolení. Toto povolení také obsahuje lhůtu, v rámci které je vlastník povinen přivést archiválii v nepoškozeném stavu zpět na území České republiky. V rámci povolení může ministerstvo vnitra stanovit vlastníkově uložení peněžité kauce sloužící jako záruka dodržení podmínek. Pokud dojde k nedodržení podmínek, kauce propadne státu. K neudělení povolení dochází v případě, že ministerstvo zjistí nemožnost splnění podmínek péče o archiválie, podmínek její ochrany či vývozu brání

⁴⁵ Informace získaná rozhovorem se zaměstnancem ZAO

⁴⁶ §29 zákona č. 399/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě

její stav. Nelze také vyvézt ty archiválie, které jsou předmětem řízení o prohlášení za archivní kulturní památku nebo za národní kulturní památku a to až do okamžiku vydání rozhodnutí, popřípadě z nařízení vlády archiválii vyvézt. V případě vývozu archiválií s označením národní kulturní památka, je možný její vývoz pouze se souhlasem vlády a to na dobu určitou a pouze k účelům výstavy či restaurování. Evidenci o vydaných povoleních k vývozu archiválií vede ministerstvo vnitra, které také kontroluje splnění podmínek (nepoškození a včasné vrácení archiválie). Za nedodržení podmínek stanovených v povolení ministerstva vnitra hrozí v povolení stanovené sankce.

Podmínky k vystavování archiválií obecně jsou upraveny §39 zákona č. 399/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. K vystavení může dojít, pokud to dovoluje stav archiválie, dále pokud bude zaručena její ochrana a péče o ni a v neposlední řadě také ochrana osobních údajů podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. V případě archiválií, jež byly archivům svěřeny do úschovy, musí být splněny již zmíněné podmínky a společně s nimi také podmínky stanovené ve smlouvě o úschově. Pokud se jedná o archiválie ve vlastnictví české republiky v péči archivů, musí být opět splněny uvedené základní podmínky a být sepsána smlouva či zápis o zápůjčce. V té musí být sjednány podmínky o výši pojistného a podmínky vystavení. Nedílnou součástí smlouvy je také výčet zapůjčených archiválií a záznam o jejich stavu. Vystavování národní kulturní památky lze uskutečnit pouze na základě povolení ministerstva vnitra.

Vnitřní směrnice - Smlouva o zápůjčce ZAO

Z této smlouvy budou vybrány pouze části týkající se ochrany archiválií. Jedná se o smlouvu, na jejímž základě půjčuje Zemský archiv v Opavě (tedy Česká republika) požadovanou archiválii. Nedílnou součástí smlouvy jsou protokol o fyzickém stavu archiválií a revers se seznamem zapůjčených archiválií. Samotná smlouva obsahuje název vypůjčitele a jeho nacionále, dále také místo konání, čas konání a název výstavy, pro niž se archiválie zapůjčuje. Dále také den zapůjčení, termín vrácení archiválie a cenu, na kterou bude archiválie během výstavy pojištěna.

Vypůjčitel archiválie se ve smlouvě zavazuje k používání archiválie pouze k účelům, k nimž byla zapůjčena. Vypůjčitel také nesmí přenechat archiválie k užívání třetí osobě, ani na archiválii bez výslovného souhlasu půjčitele provádět jakékoliv změny, ať již se jedná o originál či kopii. Bez souhlasu půjčitele také nesmí být z archiválie pořizovány žádné kopie. Smlouva také stanovuje maximální délku vystavování originálů archiválií na 4 týdny. V případě, že výstava trvá déle, musí být po této lhůtě originály nahrazeny kopiemi.

Archiválie může být vystavována podle konkrétně určených podmínek v této smlouvě:

- klimatické podmínky
 - o teplota
 - o relativní vlhkost
- světelné podmínky
 - o intenzita osvětlení maximálně
 - o maximální emise UV-záření umělých zdrojů osvětlení
 - o celková dávka absorbovaného záření během výstavy

Jak již bylo uvedeno výše, vypůjčitel ručí za archiválie po dobu jejich zápůjčky a je povinen je pojistit a to od okamžiku jejich převzetí do okamžiku jejich navrácení. Pojištění musí být proti všem rizikům, tedy i proti přírodním katastrofám a klimatickým vlivům. Výše pojistné hodnoty je stanovena ve smlouvě. Pojistná smlouva musí být půjčiteli zaslána minimálně 10 dní před dohodnutým zapůjčením, protože bez této pojistné smlouvy nelze archiválie připravit k zabalení a transportu. Dojde-li k poškození archiválií, musí vypůjčitel písemně vyrozumět půjčitele a v okamžiku navrácení archiválií je škoda zaznamenána do Protokolu o stavu archiválie. Přičemž výše náhrady za poškození či ztrátu archiválií je stanovena minimálními náklady na restaurování poškozených archiválií a maximální hodnotou je výše náhrady uvedená v pojistné smlouvě.

Smlouva o zápůjčce stanovuje vypůjčiteli povinnost, zajistit, po celou dobu trvání zápůjčky archiválii odborný a bezpečnostní dohled. Je také povinen, umožnit pověřené osobě ze strany půjčitele zkontrolovat stav archiválií během jejich instalace a před transportem zpět k půjčiteli.

Pokud dojde k nedodržení některých z těchto podmínek, má vypůjčitel na vlastní náklady okamžitě vrátit archiválie půjčiteli, a to i v případě, že lhůta pro vypůjčení ještě neuplynula. V odůvodněných případech má půjčitel právo žádat vrácení archiválií před uplynutím této lhůty. Žádost o vrácení však musí být minimálně 10 dní před datem požadovaného vrácení.

4.4 Nahlížení do archiválií

Nahlížení ve veřejnoprávních archivech je umožněno v prostorách takzvané badatelný. Je to prostor určený k studování archivního materiálu a literatury podle výběru badatele.

4.4.1 Právní ochrana

Zákonné předpisy

Ochrana archiválií při nahlížení je upravena §34 - §38 zákona č. 399/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. Přičemž §38 stanovuje případy kdy je nahlížení do archiválií v archivu odepřeno.

Do archiválií v péči archivu lze nahlížet pouze za podmínek stanovených v zákoně a v badatelském řádu příslušného archivu. Badatelský řád vydává samostatně každý archiv podle předlohy badatelského řádu sestavené ministerstvem vnitra. Zveřejněn musí být jak na úřední desce, tak i na webových stránkách archivu.

Zákon v tomto případě také stanovuje, že pokud je vyhotovena digitální kopie archiválie, pak se badateli předkládá právě ona a ne originál. Originální archiválie je možno předkládat pouze se souhlasem příslušného archivu a pouze v případě, že to účel studia vyžaduje. Pokud je archiválie Národní kulturní památkou, smí být originál předložen pouze v archivu, v jehož vlastnictví se nachází a to na základě povolení ministerstva vnitra. V případě archiválií, které byly svěřeny archivu do úschovy, se nahlížení do nich řídí již dříve zmíněným zákonem, badatelským řádem příslušného archivu a dále také podmínkami sjednanými ve smlouvě o úschově. V digitální podobě jsou archiválie zveřejněny na národním portálu či portálu pro zpřístupnění archiválií v digitální podobě. V archivech lze nahlížet pouze do archiválií starších třiceti let, pokud není zákonem stanoveno jinak a také do všech zveřejněných archiválií.

V rámci ochrany archiválií při nahlížení, zaznamenávají archivy ze zákona informace o badatelích (jméno a příjmení, datum a místo narození, státní občanství, adresu trvalého pobytu, číslo průkazu totožnosti). Nahlížení je povoleno na základě žádosti, která se podává na badatelském listu. Osoba badatele je zde kontrolována pracovníkem archivu, jenž si vyžádá po badateli průkaz totožnost pro ověření shody s údaji na badatelském listu. Vzor badatelského listu je vytvořen prováděcí právním předpisem ministerstvem vnitra.

Jak již bylo uvedeno, v některých případech může být nahlížení do archiválií zamítnuto. Prvním důvodem k zamítnutí nahlížení do archiválií je jejich špatný fyzický stav nebo jejich neúplné zpracování. Dalším důvodem je námitka proti nahlížení do archiválie fyzické osoby, jejíž osobní údaje archiválie obsahuje. V případě archiválií obsahujících citlivé údaje, je nutný k jejímu nahlížení souhlas osoby, jíž se citlivé údaje týkají. V případě, že tento souhlas neudělí, je nahlížení také zamítnuto. Posledním případem zamítnutí nahlížení do archiválie

nastává v okamžiku, když tak stanoví zvláštní předpis, nebo pokud žadatel nesplňuje podmínky stanovené v tomto zvláštním předpisu.

V případě, kdy archiv nevyhoví žádosti o nahlížení, má badatel právo podat návrh na přezkum rozhodnutí příslušnému správnímu úřadu.

Vnitřní směrnice - Badatelský řád Zemského archivu v Opavě

Badatelský řád stanovuje povinnosti badatele a pravidla umožňující studium, jejichž hlavním cílem je ochrana archiválií jednak před fyzickým poškozením, jednak před možnou krádeží.

„Badatelský řád Zemského archivu v Opavě vydaný na základě § 36 písm. a) zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů a přílohy č. 3 k vyhlášce č. 192/2009 Sb., kterou se mění vyhláška č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů:“⁴⁷

Pro účely této práce budou použita pouze ta ustanovení badatelského řádu, která se týkají přímo ochrany archiválií. S ochranou archiválií se badatel setká ještě před samotným vstupem do badatelny. Ten je mu povolen pouze s perem, tužkou, volnými listy papíru na poznámky, notebookem, případně skenerem či fotoaparátem. Další ochranné opatření badatele čeká při vstupu do badatelny, kdy je povinen zapsat se do knihy návštěv a vyplnit badatelský list. Povinnými informacemi v badatelském listu jsou jméno, příjmení, rodné příjmení, datum a místo narození, místo trvalého bydliště a číslo osobního dokladu (číslo občanského průkazu nebo pasu). V případě, že badatel nemůže tento osobní průkaz předložit ke kontrole, není mu přístup do badatelny umožněn. Osobní údaje v badatelském listu slouží k možnosti kontaktovat badatele v případě, následně zjištěného poškození nebo ztráty archiválie. S takto získanými osobními údaji je nakládáno podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Každý ke studiu předložený materiál je zapsán jednak na žádance o jeho předložení, jednak v badatelském listě, který je veden jak v podobě listinné, tak v elektronické podobě. V analogové formě je každý vypůjčený materiál potvrzen podpisem badatele, který si jej vyžádal a jeho vrácení a kontrola je ztvrzena podpisem dozorcující osoby v badatelně.

Badatel je povinen dbát pokynů dozorcího pracovníka v badatelně. Při studiu archiválií je badatel povinen archiválie co nejvíce šetřit. U cenných archiválií platí při kontaktu s nimi zásada používání bavlněných rukavic. V případě poškození může být badateli s okamžitou

⁴⁷ Zemský archiv v Opavě. [online]. [cit. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.archives.cz/zao/uredni/predpisy/index.html>

platností povolení k nahlížení do archiválií odebráno. Stejný postih platí při porušení zákazu vynášení archiválií z badatelny. Množství archiválií předložených badateli v jednom návštěvním dni je omezen na pět evidenčních jednotek (kartonů, knih či jednotlivin). Omezeno je i množství, které je badateli v jednom okamžiku předkládáno, a to tak, aby byla možná jeho kontrola při vrácení.

Po ukončení studia archiválií je badatel povinen je vrátit v počtu, pořadí a stavu, v jakém je převzal. Dozor v badatelně vrácené archiválie zkontroluje a ztvrdí svým podpisem jejich řádné vrácení v badatelském listě.

Existuje-li požadovaná archiválie v digitální podobě, originál se badateli již nepředkládá. Navíc řadu digitálních archiválií může badatel studovat v Digitálním archivu Zemského archivu v Opavě – viz příslušná kapitola o digitalizaci.

Je-li originální archiválie zapůjčována ke studiu mimo archiv, v němž je uložena, do jiného archivu, je z důvodu jejich ochrany před ztrátou, krádeží či poškozením zakázáno její posílání poštou. Převází je pověřený zaměstnanec za předem dohodnutých podmínek, o zápůjčce se sepíše revers se seznamem zapůjčeného materiálu. Archiválie se dále zapíše do zvláštní knihy výpůjček a zápůjček.

Právní ochrana archiválií se vztahuje i na archivní materiály jiného majitele než je stát uložené v archivu na základě smlouvy. Jedná se například o archivní soubory církevních institucí. S těmi nesmí být bez písemného souhlasu majitele nijak nakládáno.

Ředitel Zemského archivu v Opavě či ředitelé státních okresních archivů jsou oprávněni povolit vstup do jiných prostor archivu než je badatelna v případě například exkurzí. I zde platí povinnost zápisu do knihy návštěv archivu. Vstup je povolen pouze v doprovodu pověřeného zaměstnance příslušného archivu.

4.4.2 Fyzická ochrana

Zemský archiv v Opavě

Vzhledem k tomu, že jak badatelna v jesenickém, tak badatelna v opavském archivu mají stejný badatelský řád, který je shrnut výše a následně též v popisu jesenické badatelny, nebude tato podkapitola popisovat detailní postup předkládání a vrácení archiválií v badatelně. Zachyceny zde budou tedy pouze specifické ochranné prvky badatelny.

. Ještě před vstupem do badatelny mají návštěvníci možnost odložení věcí v šatně. Badatelna Zemského opavského archivu má dvě místnosti. První z těchto místností slouží

k prohlížení originálů archiválií a má kapacitu 20 míst. Druhou místností je malá studovna, která čítá 2 prohlížečky mikrofilmů, 4 počítače pro prohlížení kopií archiválií a 1 místo u prohlížečského zařízení na filmové archiválie. Důležitá jsou zejména místa s počítači, jelikož specifikem opavského archivu je vysoká míra digitalizace archiválií oproti ostatním archivům. K tomu přispěla Mormonská církev.⁴⁸

Dozor v badatelně opavského archivu je ke službě v badatelně vyčleněno 8 oprávněných zaměstnanců, přičemž službu konají současně 2 zaměstnanci. Tedy při nutnosti přivést další materiály z depozitářů není potřeba, aby dozor za svou osobu zajistil náhradu, jak je tomu v jesenickém archivu. Pravidlem ovšem je, že archiválie, které chce badatel při dané návštěvě studovat, by měly být badatelem objednány den předem. Při vzniku takovéto objednávky je každému vypůjčovanému materiálu vygenerován originální čárový kód a to hned ve dvou vyhotoveních. Jeden z lístků je umístěn přímo na materiál a druhý zůstává na prázdném místě, které po materiálu zůstalo v depozitáři. Tímto způsobem je možná fyzická kontrola navrácení archiválie, po jejím prostudování, na její místo. Pracovník v badatelně má díky těmto lístkům také možnost zkontrolovat fázi, ve které se archiválie nachází: objednan, přinesen do badatelny, vydán badateli, vrácen pro další studium, vrácen úplně, zkompletován a uložen zpět. Cenné archiválie jsou před předložením badateli foliovány. Při studiu archiválií, jež pocházejí z období před rokem 1526, jsou zde badatelé povinni používat rukavice, které jsou v badatelně k dispozici. Ovšem, jak již bylo řečeno, celá řada druhů dokumentů je v digitální podobě, což znamená, že již nejsou ve fyzické podobě předkládány.⁴⁹

Posledním ochranným prvkem v badatelně je kamerový systém, který v současnosti čítá 5 kamer. Z tohoto počtu jsou 2 barevné a 3 černobílé. Záznamy z kamer jsou uchovávány půl roku na paměťovém disku, přičemž předepsaná doba uchovávání je čtvrt roku. To je způsobeno automatizací funkce kamer, tedy tím, že se spínají pouze v případě detekce pohybu. Z toho důvodu se tedy do paměti určené pro toho nahrávání vejdu o 3 měsíce delší záznamy.⁵⁰

Státní okresní archiv Jeseník

Badatelna Státního okresního archivu Jeseník má maximální kapacitu 8 míst, která je pro daný archiv naprosto dostačující. K badatelně patří šatna s uzamykatelnými skříňkami pro odkládání osobních věcí. Je určena i k občerstvení badatelů. Při vstupu do badatelny se badatel zapisuje do knihy návštěv a vyplní předložený analogový badatelský list. Obsluha

⁴⁸ Informace získány od pracovníka ZaO

⁴⁹ Informace získány od pracovníka ZaO

⁵⁰ Informace získány od pracovníka ZaO

v badatelně provede následně kontrolu údajů a badatelský list zaeviduje v elektronické databázi „Badatelna“ firmy BACH – Olomouc. Badateli je následně předložena příslušná archivní pomůcka, z níž si vybere požadovaný materiál ke studiu. Zapiše ho do tzv. žádanky, na jejímž základě je mu materiál postupně předkládán. Při předání archivního materiálu badateli tento podepisuje převzetí v analogovém badatelském listu. Badateli se během jedné návštěvy předkládá maximálně 5 evidenčních jednotek, např. 5 úředních knih, 5 kartonů nebo 5 jednotlivin. Je-li badateli předkládán spisový materiál, před jeho vydáním musí být očíslovány všechny listy (tzv. foliace). Všechna tato opatření směřují k jednomu cíli, k ochraně před zcizením archiválií. Při vracení materiálu provede obsluha badatelny kontrolu materiálu a zaznamená ji do obou forem badatelského listu.⁵¹

V jesenické badatelně se střídají 4 odborní zaměstnanci, v případě, že je nutno přinést další materiál z depozitáře, musí obsluha z badatelny zajistit za svou osobu v badatelně zástup. Další formou ochrany archiválií v badatelně je kamerový systém dvou do kříže osazených kamer, které se automaticky aktivují při vstupu do badatelny. Záznam kamer se ukládá po dobu 6 měsíců pro případné použití v okamžiku zjištění, že došlo ke zcizení nebo poškození některé z předložených archiválií.⁵²

Digitalizace

S využívání archiválií úzce souvisí trend posledních deseti let, jejich digitalizace. Jsou-li archiválie digitalizovány, předkládají se badateli již pouze v digitální podobě, což přispívá k ochraně originálů. Navíc může zájemce digitální archiválie studovat na internetu v tzv. Digitálním archivu Zemského archivu v Opavě.

Touto formou jsou již veřejnosti zpřístupněny matriky měst a obcí Severní Moravy a Slezska předané z matričních úřadů Zemskému archivu v Opavě, urbáře a pozemkové knihy, řada městských a obecních kronik, evidenční kartotéky obyvatelstva, třídní výkazy škol do roku 1945 a listiny. V současné době došlo ke zveřejnění všech dochovaných sčítacích operátů měst a obcí od roku 1860 do roku 1921.⁵³

Část digitalizace byla provedena plošně v rámci spolupráce ZAO s Mormonskou církví v USA. Tato spolupráce skončila v roce 2015. V současnosti digitalizaci dalších skupin

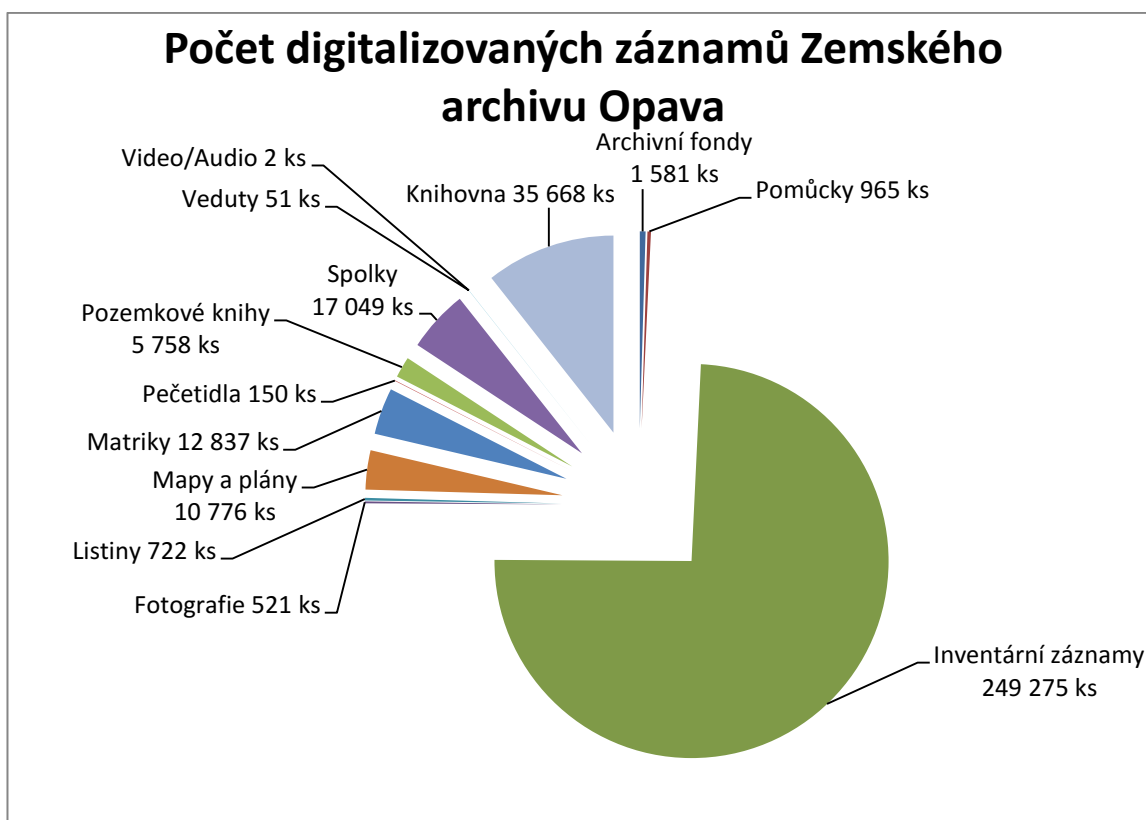
⁵¹ Informace získány od pracovníka SOKA Jeseník

⁵² Informace získány od pracovníka SOKA Jeseník

⁵³ Informace získány od pracovníka ZaO

archiválií nebo jednotlivin již provádějí jednotlivé archivy svépomocí. V tomto případě jde především o městské, obecní a jiné kroniky, mapy a plány, fotografie a pohlednice.⁵⁴

Vzhledem k tomu, že hlavně příprava archivního materiálu k digitalizaci je velice časově náročná, postup digitalizace již není tak rychlý. Jak digitalizace v Zemském archivu v Opavě a ve Státním okresním archivu Jeseník vypadá, ukazují názorně obrázky č. 3 a 4. Obrázky udávají počty záznamů, které byly digitalizovány do dubna roku 2017. Je však také nutno dodat, že jeden digitalizační záznam může obsahovat více skenů. Jako příklad můžeme uvést kroniku, u které se skenuje každý list, tedy jeden záznam obsahuje až několik set skenů. V opavském archivu je počet zveřejněných záznamů 332 355, na které připadá 3 329 743 skenů. V jesenickém archivu jsou čísla o poznání nižší, což je způsobeno diametrálně nižším počtem archiválií uložených v jesenickém archivu. Počet digitalizovaných záznamů je zde 34 462 a počet skenů 324 789.⁵⁵

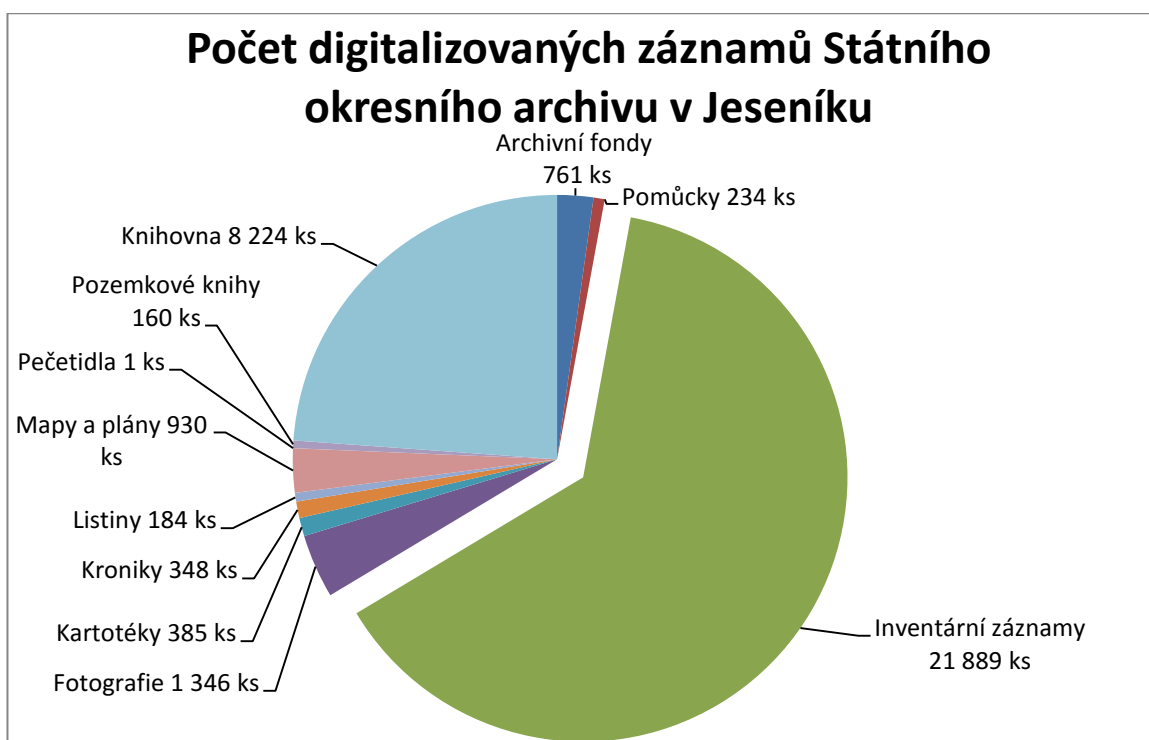

Obrázek 3: Počet digitalizovaných záznamů Zemského archivu Opava k 17. 4. 2017

Zdroj: Poskytnuté informace z interního webového portálu ZaO

⁵⁴ Informace získány od pracovníka ZaO

⁵⁵ Informace z interního webového portálu ZaO

Obrázek 4: Počet digitalizovaných záznamů Státního okresního archivu Jeseník k 17. 4. 2017

Zdroj: Poskytnuté informace z interního webového portálu ZaO

4.5 Kontrola

Státní archivy jsou ze zákona správními úřady pověřeny dohledem a kontrolou zákonem a vyhláškami stanovených podmínek při nakládáním s dokumenty u jednotlivých příslušným archivem dohlížených veřejnoprávních i soukromých subjektů. Kontrole ze zákona předchází metodická činnost archivů vůči subjektům, v jejímž průběhu archiv subjektům pomáhá při stanovení správných postupů v rámci spisové služby a při výběru archiválií ve skartačním řízení i mimo něj.

Dalším stupněm dohledu je kontrola ze zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, kterou jsou archivy povinny provádět u veřejnoprávních původců. Zjistí-li pověřený zaměstnanec při kontrole závažná pochybení proti zákonu o archivnictví, je povinen tato pochybení uvést v protokole, případně je zdokumentovat. Pokud došlo k opravdu závažnému pochybení je zahájeno správní řízení, v jehož průběhu jsou stanoveny podmínky nápravy, případně finanční sankce.

4.5.1 Právní ochrana

Hlava IV. tohoto zákona se týká výkonu kontroly ve věcech archivnictví a spisové služby, v níž archivy vystupují jako kontrolní správní úřad státu. Především §72 určuje kompetence pověřených zaměstnanců archivů v oblasti nápravy zjištěných nedostatků či přestupků.

Dodržování povinností v oblasti archivnictví a spisové služby kontrolují ministerstvo vnitra, Národní archiv, státní oblastní archivy a Archiv bezpečnostních složek u Ústavu pro studium totalitních režimů. Kontrolu na základě pověření ředitele správního úřadu-archivu vykonávají tzv. archivní inspektoři, kteří jsou zaměstnanci příslušného archivu. Při kontrole se tito inspektoři prokazují oprávněním k této činnosti, které vydal pověřující orgán. Na základě provedené kontroly, může inspektor rozhodnout o zákazu činnosti, jež by mohla mít za následek poškození či zničení archiválie. Také může ukládat subjektům patřičná opatření k odstranění a nápravě nedostatků, zjištěných při kontrole. Proti tomuto rozhodnutí je možné podat odvolání, o němž rozhoduje ve správním řízení subjekt, který inspektora pověřil. Tyto podmínky kontroly se vztahují na všechny archivy kromě bezpečnostních archivů.

4.6 Správní delikty a postihy

Nejdůležitější vzhledem k právní ochraně archiválií je hlava V. zákona týkající se přestupků a správních deliktů.

Přestupky

Fyzické osoby se mohou dopustit přestupku v případě, že:

- dojde ke zničení či poškození archiválie
- nevrátí zapůjčenou archiválii
- archiválii vyveze bez povolení upraveného zákonem

V případě, že je fyzická osoba zaměstnancem veřejné správy v oblasti archivnictví či spisové služby, přestupku se dopustí v případě, že poruší povinnost zachovat mlčenlivost upravenou zákonem.

Pokud je fyzická osoba majitelem archiválie, o níž je vedeno řízení o prohlášení za kulturní památku, spáchá přestupek v případě, dojde-li k neoznámení zamýšlené změny jejího umístění nebo převodu vlastnického práva.

Fyzická osoba, jež je majitelem či držitelem archiválie spáchá přestupek když:

- nepečuje o archiválie podle zákonem stanovených pravidel

- neoznámí převod vlastnického práva k archiválii či uzavření smlouvy o úschově archiválie
- doveze zapůjčenou archiválii zpět do české republiky poškozenou
- archiválii, která je archivní kulturní památkou či národní kulturní památkou, z vlastních nákladů nevytvoří bezpečnostní kopii
- poškozené nebo ohrožené archiválii, která je archivní kulturní památkou či národní kulturní památkou, neposkytnou konzervaci nebo restaurování
- nenabídne archiválii k odkoupení přednostně příslušné archivní instituci

Posledním přestupkem, který může fyzická osoba jako majitel analogové archiválie uložené mimo archiv, která je v základní evidenci Národního archivního dědictví či příslušného archivu, spáchat, je nesdělení údajů archivům podle příslušného zákona.

Zákon také upravuje výši pokut, které lze za jednotlivé přestupky udělit.

Tabulka 1: Maximální výše pokuty udělovaných za jednotlivé přestupky v oblasti archivnictví

maximální výše pokuty (v Kč)	Přestupky
400 000	nevrácení archiválie
	nepořízení bezpečnostní kopie archiválie na vlastní náklady v případě AKP či NKP
100 000	poškození či zničení archiválie
	neoprávněné vyvezení archiválie ze země
	dovoz poškozené archiválie zpět na území České republiky
50 000	porušení povinnosti zachovávat mlčenlivost u zaměstnanců
	vlastníkem neoznámené změny v uskladnění nebo zamýšlené změny ve vlastnictví archiválie, o které bylo zahájeno řízení o prohlášení za AKP
	vlastníkem nedodržené splnění podmínek péče o archiválii
	vlastníkem nezajištěné konzervování či restaurování poškozených archiválií, jež jsou AKP či NKP
	vlastníkem nenabídnuté přednostní odkoupení archiválie subjektům veřejné správy
5 000	neoznámení převodu vlastnického práva či uzavření smlouvy o úschově archiválie
	neposkytnutí zákonem stanovených údajů o archiválii archivům, archiválie musí být analogová a musí být vedena v základní evidenci Národního archivního dědictví nebo v příslušném archivu

Zdroj: § 73 zákona č.499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

V případě skupiny přestupků s maximální výší pokut v hodnotě 100 000 Kč jsou zde přitěžující okolnosti. Jedná-li se v těchto případech o archiválii, o které se vede řízení o prohlášení za AKP či NKP, lze uložit pokutu do výše 200 000 Kč. Je-li archiválie AKP, pak je maximální výše pokuty 500 000 Kč a v případě, že se jedná o NKP, může být uložena pokuta až do výše 1 000 000 Kč.

Správní delikty právnických a podnikajících fyzických osob

Právnická nebo podnikající fyzická osoba spáchá právní delikt když:

- jeho činností dojde k poškození či zničení archiválie
- nevrátí příslušné instituci vypůjčenou archiválii
- vyveze archiválii bez povolení stanoveném v zákoně

V případě, že je právnická či podnikající fyzická osoba vlastníkem archiválie, o níž bylo zahájeno řízení o prohlášení za AKP, může se správního deliktu dopustit v případě, že neoznámí jím zamýšlenou změnu uložení nebo zamýšlený převod vlastnictví archiválie.

Pokud je právnická osoba vlastníkem či držitelem archiválie, dopustí se správního deliktu v případě, že:

- nepečuje o archiválie zákonem stanoveným způsobem
- příslušné instituci neoznámí změnu vlastnického práva k archiválii či uzavření smlouvy o úschově archiválie
- dovoze poškozenou archiválii zpět na území České republiky
- archiválii, která je archivní kulturní památkou či národní kulturní památkou, z vlastních nákladů nevytvoří bezpečnostní kopii
- poškozené nebo ohrožené archiválii, která je archivní kulturní památkou či národní kulturní památkou, neposkytnou konzervaci nebo restaurování
- nenabídne archiválii k odkoupení přednostně příslušné archivní instituci

Přestupkem, který může právnická či podnikající osoba jako majitel analogové archiválie uložené mimo archiv, která je v základní evidenci Národního archivního dědictví či příslušného archivu, spáchat, je nesdělení údajů archivům podle příslušného zákona.

Veřejnoprávní původce, právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba se může v roli soukromoprávního původce dopustit správního deliktu tím, že v rozporu se zákonem neuchová či příslušnému archivní instituci neumožní výběr archiválie. V případě, že je právnická nebo podnikající fyzická osoba nástupcem veřejnoprávního či soukromoprávního původce, dopustí se správního deliktu v okamžiku, pokud v rozporu se zákonem neuchová dokument či neumožní archivní instituci výběr archiválií pocházejících z činnosti subjektu, jež se stala právním nástupcem. Určený původce se dopustí správního deliktu, když:

- v rozporu se zákonem nevykoná spisovou službu
- v rozporu se zákonem nevydá spisový řád či spisový skartační plán
- v rozporu se zákonem neoznačí dokumenty podle pravidel skartačního řádu a spisového skartačního plánu

- dokumenty neukládá v souladu se zákonem, spisovým a skartačním plánem

Správního deliktu se dopustí původce či jeho právní nástupce v případě, že:

- neprovede skartační řízení
- neumožní dohled na vykonání skartačního řízení
- neumožní výběr archiválií ve skartačním řízení

Zákon také upravuje výši pokut, které lze za jednotlivé správní delikty udělit.

Tabulka 2: Maximální výše pokuty udělovaných za jednotlivé správní delikty v oblasti archivnictví

maximální výše pokuty (v Kč)	Správní delikty
400 000	nevrácení archiválie
	nepořízení bezpečnostní kopie archiválie na vlastní náklady v případě AKP či NKP
200 000	poškození či zničení archiválie
	neuchování dokumentu či neumožnění výběru archiválie v postavení soukromoprávního původce
	neuchování dokumentu či neumožnění výběru archiválie pocházejících od právních předchůdců soukromoprávních původců
	nevykonávání spisové služby podle podmínek stanovených zákonem, spisovým řádem a skartačním spisovým plánem a to včetně nevydání těchto dvou dokumentů
100 000	původce neprovedené skartační řízení, neumožněný dohled nad plánovaným řízením či neumožněný výběr dokumentů v tomto řízení
	neoprávněné vyvezení archiválie ze země
50 000	dovoz poškozené archiválie zpět na území České republiky
	vlastníkem neoznámené změny v uskladnění nebo zamýšlené změny ve vlastnictví archiválie, o které bylo zahájeno řízení o prohlášení za AKP
	vlastníkem nedodržené splnění podmínek péče o archiválii
	vlastníkem nezajištěné konzervování či restaurování poškozených archiválií, jež jsou AKP či NKP

	vlastníkem nenabídnuté přednostní odkoupení archiválie subjektům veřejné správy
5 000	neoznámení převodu vlastnického práva či uzavření smlouvy o úschově archiválie
	neposkytnutí zákonem stanovených údajů o archiválii archivům, archiválie musí být analogová a musí být vedena v základní evidenci Národního archivního dědictví nebo v příslušném archivu

Zdroj: § 74 zákona č.499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě ve znění pozdějších předpisů

V případě skupiny správních deliktů s maximální výší pokut v hodnotě 100 000 Kč jsou zde přitěžující okolnosti. Jedná-li se v tomto případě o archiválii, o které se vede řízení o prohlášení za AKP či NKP, lze uložit pokutu do výše 200 000 Kč. Je-li archiválie AKP, pak je maximální výše pokuty 500 000 Kč a v případě, že se jedná o NKP, může být uložena pokuta až do výše 1 000 000 Kč.

5 ANALÝZA A DOPORUČENÍ

Československé a od roku 1993 české archivnictví pokročilo od počátku v 50. letech, jak v celkovém rozvoji, tak i v oblasti právního zabezpečení fyzické ochrany archiválií. Největší posun v této oblasti ovšem nastal až po roce 1989. V důsledku zlepšení povědomí veřejnosti i státních orgánů o archivech a jejich činnosti došlo k markantnímu zlepšení postavení archivů jako paměťových institucí. Podstatně se zlepšilo jejich materiální vybavení i personální obsazení v jednotlivých archivech. Nový zákon o archivnictví č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě uzákonil řadu nových právních opatření a položil mimo jiné pevné zásady ochrany archiválií. Analýza této práce bude vycházet ze skutečností zjištěných ve čtvrté kapitole.

5.1 Analýza ochrany archiválií v oblasti vlastnictví

V oblasti vlastnictví neexistuje prostor pro žádná specifika jednotlivých subjektů ani možnost odchýlit se od zákona. Zákon určující pravidla v této oblasti je zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, přesněji §23 - §27 tohoto zákona. K tomuto tématu tedy lze konstatovat pouze to, že zákonná právní ochrana archiválií je v tomto případě dostačující.

5.2 Analýza ochrany archiválií při jejich evidenci a uložení

V oblasti evidence archiválií jsou podmínky pevně stanovené §16 - §19 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě. Naproti tomu uložení archiválií je dáno vnitřními normami, možnostmi a podmínkami daného archivu. V tomto případě tedy vnitřními normami Zemského archivu v Opavě a Státního okresního archivu Jeseník, což nám dává prostor k analýze.

Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, oba analyzované archivy měly v minulosti problémy s udržení klimatických podmínek. V opavském archivu klimatické problémy stabilizovali nainstalováním topení a vysoušečů vzduchu. Jelikož se jedná o historickou budovu, není zde instalována klimatizace. Vnitřní klimatické podmínky v depozitářích jsou upravovány větráním za příznivého počasí. V jesenickém archivu řešili problém s vlhkostí odizolováním areálu archivu a jeho odvodněním. Následovalo zateplení střech nad depozitáři a instalace klimatizace, což však samotné nevedlo ke zlepšení podmínek. Ke stabilizaci došlo až v okamžiku nastoupení nového domovníka, jenž každodenně reguloval klimatizační zařízení.

Dalším aspektem ochrany je v této oblasti regálové uložení a obalové materiály. V opavském archivu jsou používány převážně regály dřevěné. Obalové materiály archiválií se odvíjí od typu archiválie. Na spisový materiál jsou používány obaly z tvrdého papíru, na listiny bez pečeti, mapy a plány je používán tvrzený elastický karton. Listiny s pečeti jsou uloženy v krabicích společnosti EMBA s.r.o.. Od této společnosti používají také další obalové materiály jako desky, kartony a krabičky. V Jesenickém archivu jsou ve velkém množství používány kartony a krabice společnosti EMBA s.r.o..

Z této části analýzy vyplývá, že **klimatické podmínky se v obou archivech podařilo stabilizovat**, tedy udržet v hodnotách daných normou. V tomto ohledu není snadné určit správný postup, jelikož každá budova má své specifika, tudíž je nutné se jim přizpůsobit a najít správnou cestu ke stabilizaci podmínek.

Ne zrovna vyhovující je v oblasti uložení archiválií regálový systém v Opavském archivu. Největší nevýhodou jsou dřevěné regály, které na rozdíl od regálů kovových nejsou polohovatelné, tedy se nedají přizpůsobit jednotlivým typům obalů archiválií a zamezují správné proudění vzduchu. K tomuto nedostatku by tedy bylo možné směřovat **doporučení na jejich vyměnění za polohovatelné kovové regály.**

V oblasti obalových materiálů v archivech, je nutné konstatovat, že po výměně původních obalů za obaly společnosti EMBA s.r.o. nedošlo k jedinému problému, který by vedl k poškození archiválií. Proto v oblasti obalových materiálů **neshledala analýza žádný nedostatek.**

5.3 Analýza ochrany archiválií při jejich vývozu a zapůjčování

Třetí podkapitolou této analýzy je vývoz a zapůjčování archiválií. Podmínky vývozu archiválií mimo území České republiky upravuje § 29 zákona č. 399/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. Vypůjčování archiválií je upraveno vnitřními směrnicemi archivů, v tomto případě se jedná o smlouvu o zápůjčce Zemského archivu v Opavě, která tedy platí i pro Státní okresní archiv Jeseník. Touto smlouvou se tedy bude analýza zabývat, jelikož zákonná úprava vývozu archiválií je pro všechny archivy pevná a neměnná.

Jedinou nevýhoda, kterou je možno spatřit, **je v nastavení podmínek** daných ve smlouvě o zápůjčce Zemského archivu v Opavě, je skutečnost, **že řada institucí**, které by si chtěly archiválie pro výstavní účely zapůjčit, **je nemůže splnit.** Jedná se o klimatické podmínky, světelné podmínky, ocenění, pojištění, které je velmi drahé. V tomto případě se požadavek řeší zhotovením kvalitních kopií či faximilií archiválií. Možným **návrhem řešení tohoto**

problému by mohlo být u ne tak vzácných archiválií, slevit z těchto přísných podmínek aby bylo vystavování archiválií dostupnější pro více subjektů.

5.4 Analýza ochrany archiválií při jejich studiu

Nahlížení do archiválií je upraveno §34 - §38 zákona č. 399/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a vnitřní směrnici příslušného archivu. Zemský archiv v Opavě a Státní okresního archivu Jeseník se řídí badatelským řádem Zemského archivu v Opavě.

V obou badatelkách probíhá stejný proces, který začíná odložením si věci v šatně, zapsáním se do knihy návštěv, vyplněním badatelského listu a ověřením totožnosti badatele. Všechny tyto normy směřují k zamezení krádeží archiválií v badatelkách a případnému poškození archiválií badateli. Postup v těchto archivech se liší v objednávce archiválií ke studiu. V opavském archivu je nutné, aby byla objednávka odeslána den předem. Každému takto objednanému materiálu je vygenerován originální čárový kód ve dvou vyhotoveních. Jeden z lístků je připevněn na materiál a druhý na regál kde je materiál v depozitáři uložen. Jde tedy o fyzickou kontrolu při navrácení archiválie do depozitáře. Zároveň je také pro obsluhu badatelny možné kontrolovat stav materiálu pomocí čtečky v badatelně. V jesenickém archivu vypadá postup následovně. Badateli obsluha předloží archivní pomůcku, v níž si badatel najde požadovaný materiál. Ten zapíše do žádanky a následně mu je obsluhou předkládán. V tomto bodě se postupy opět setkávají, jelikož obsluha má za povinnost zkontrolovat stav vrácených archiválií a zapsat vrácení do badatelského listu.

Dozor v opavském archivu vykonávají současně dvě osoby z celkem osmi k této činnosti pověřených zaměstnanců. Na starosti mají dvě místnosti. První místnost má kapacitu 20 míst. Ve druhé místnosti jsou 2 prohlížečky mikrofilmů, 4 počítače a 1 místo u prohlížeče na archiválie filmové. V jesenické badatelně koná dozor v badatelně jeden pracovník ze čtyř k tomu pověřených. Kapacita badatelny je 8 míst a k dispozici je badatelům 1 počítač pro prohlížení digitálních archiválií. Obě badatelny jsou pokryty Wi-Fi sítí.

Obě badatelny jsou vybaveny kamerovým systémem, s automatickou funkcí nahrávání při detekci pohybu. Opavský archiv má k dispozici pět kamer, z toho dvě barevné a tři černobíle, zatímco jesenický archiv dvě kamery. Oba archivy uchovávají nahrávky půl roku.

Z této části analýzy vyplývá, že právě **badatelský řád** svými opatřeními **důkladně chrání předkládané archiválie a není tedy nutné v něm hledat žádné nedostatky** a následná doporučení.

Systému čárových kódů používaných v Zemském archivu v Opavě je velmi efektivní. Tento systém **má být však v budoucnosti zaveden i v okresních archivech**. Doporučením by tedy zde bylo **zvážení takového kroku z důvodu složitosti tohoto systému a také z důvodu zbytečnosti v tak kapacitně malých zařízeních**.

Dozor dvou osob v opavské a jedné osoby v jesenické badatelně je vzhledem k počtu dozorovaných míst **vyhovující. Tedy ani v této části nelze konstatovat nedostatky**.

Velmi důležitá je pro tyto badatelny jejich **vybavenost počítači a internetovým připojením** a to z důvodu digitalizace velkého množství archiválií. Těmto parametrům **obě badatelny vyhovují, tudíž ani zde nelze archivům nic vytknout**.

Poslední oblastní ochrany jsou tedy **kamerové systémy**. Jejich nahrávky musí být ze zákona uchovávány čtvrt roku, což je v obou případech splněno a množství kamer v obou badatelkách také odpovídá místnostem, v nichž jsou instalovány. Jediný **nedostatek vyplývající z této podkapitoly jsou černobílé kamery v opavské badatelně**, jež jsou technologicky zastaralé. Možným **doporučením v této oblasti by byla jejich výměna za kamery technologicky pokročilejší, tedy barevné**.

5.5 Analýza ochrany archiválií při kontrole subjektů

Pátá část analýzy ochrany archiválií je kontrola v rámci archivnictví. Tuto oblast upravuje hlava V. zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. V této oblasti velice záleží na důkladnosti kontroly, metodické činnosti, na počtu dohlížených subjektů a tudíž i na čase, který mohou archiváři metodické činnosti a kontrole u jednotlivých subjektů věnovat. Právě v této oblasti se v praxi činnost jednotlivých archivů značně liší. Vždy totiž také záleží na subjektivním postupu jednotlivých archivářů-archivních inspektorů, kteří tuto činnost vykonávají. Velmi důležitý je důsledný postoj archiváře vůči subjektu při dodržování zákonných norem. V případě nedodržení hrozí subjektům, které porušují zákonné normy značné sankce.

V této oblasti je nsnadné srovnávat postupy jednotlivých archivů vůči dohlíženým subjektům. Hlavní zásadou tedy musí být důsledný postup ze strany archivů, aby byla zajištěna ochrana dokumentů u subjektů uložených. Proto je nutná vzájemná komunikace a koordinace jednotlivých archivů v rámci Zemského archivu v Opavě, která se děje prostřednictvím školení, seminářů a workshopů k této problematice. Z čehož vyplývá, že i v této oblasti dochází ke stálému zlepšování.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak se vybraný okresní archiv a jemu nadřízený státní oblastní archiv dokáží v rámci svých činností ochránit archiválie v jejich péči, a to po stránce právní i fyzické. Následně bylo nutno zjištěné údaje zanalyzovat a v případě zjištění nedostatků z nich vyvodit možné rady a doporučení pro vybrané archivy. Vybranými institucemi byly Zemský archiv v Opavě a Státní oblastní archiv Jeseník.

V první kapitole se práce zabývá základními pojmy v oblasti archivnictví. Pomocí řešerše byly tyto pojmy z oblasti archivnictví přiblíženy, což bylo nezbytné pro následující jak teoretické, tak i praktické kapitoly.

Druhá kapitola popisuje současnou organizaci archivní struktury v České republice a detailně popisuje jednotlivé subjekty. Při popisu vychází převážně ze zákona 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. Jsou zde charakterizovány jednotlivé organizační struktury subjektů, jejich činnosti v rámci archivní sítě a v neposlední řadě jejich zákonem stanovená práva a povinnosti. Kapitola také poprvé představuje Zemský archiv v Opavě a Státní okresní archiv Jeseník, tedy jejich strukturu a základní informace o nich.

Detailnější popis těchto dvou subjektů obsahuje kapitola třetí. Ta se věnuje vývoji archivů od jejich počátků až do současnosti. Popisuje přesuny, katastrofy, jimiž byly archivy postiženy, to, jak se s nimi vypořádaly, personální změny a v neposlední řadě odbornou práci popisovaných archivů.

Kapitola číslo čtyři je věnována právní a fyzické ochraně archiválií. Je členěna do 5 podkapitol, podle jednotlivých činností archivů spojených právě s ochranou archiválií, což jsou: vlastnictví archiválií, evidence a uložení archiválií, vývoz a zapůjčování archiválií, kontrola archiválií a nahlížení do archiválií. Pátá podkapitola se zabývá správními delikty, přestupky a jejich postihem. Jednotlivé podkapitoly čerpají ze zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, z vnitřních předpisů Zemského archivu v Opavě a informací čerpaných přímo od zaměstnanců opavského a jeseníckého archivu. Tato kapitole je tedy základem pro následnou analýzu.

Analýzou, následným zhodnocením a navržením doporučení pro Zemský archiv v Opavě a Státní okresní archiv Jeseník se zabývá kapitola číslo pět. Analyzovány byly činnosti archivů spojené s ochranou archiválií, jež byly definované ve čtvrté kapitole. Dalším krokem v této kapitole bylo srovnání těchto činností u obou subjektů se zákonnými normami a vnitřními směrnici platnými pro analyzované archivy. Bylo nutno popřípadě posoudit kvalitu těchto

vnitřních směrnic. Následovným krokem bylo formulování případných nedostatků. Nalezení takovýchto nedostatků směřovalo k doporučení vedoucím ke zlepšení podmínek ochrany archiválií v oblasti dané činnosti.

Je nutné konstatovat, že analýza nepoukázala na mnohá pochybení v oblasti ochrany archiválií. První doporučení v oblasti uložení archiválií směřovalo Zemskému archivu v Opavě. Byla navržena výměna nevyhovujících dřevěných regálů za regály kovové s nastavitelnými regály. V oblasti zapůjčování archiválií bylo navrženo snížení vysokých nároků na podmínky smlouvy na zapůjčení u některých typů archiválií, čímž by se zabezpečila jejich vyšší dostupnost pro subjekty, jež si je chtějí vypůjčit. Poslední doporučení v oblasti nahlížení do archiválií směřuje opět k Zemskému archivu v Opavě a týká se jejich kamerového systému. Navrhuje se zde výměna starých černobílých kamer za kamery nové, tedy barevné, čímž by se měla zvýšit kvalita zabezpečení v badatelně archivu. K těmto doporučením je možné přidat ještě jedno, které se však netýká pouze v této bakalářské práci zkoumaných archivů, ale českého archivnictví jako celku, potažmo České republiky. To v jejím majetku jsou budovy archivů a archiválie, jež nejsou pojištěné. Je nutno říci, že pojištění tak velkého majetku by bylo jistě velmi finančně náročné, avšak v případě nepojištění a následné katastrofy, nezbyde ze zničeného archivu nic.

Na základě analýzy činností spojených s ochranou archiválií v Zemském archivu v Opavě a Státním okresním archivu Jeseník, jsme zjistili správné postupy, ale i nedostatky v zabezpečení archiválií. V návaznosti na zjištěné nedostatky byla navržena doporučení pro tyto subjekty. Tudíž je možné říci, že cíl bakalářské práce byl splněn.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Badatelský řád Zemského archivu v Opavě
- [2] BITTNER, Ivan. Spisová a archivní služba ve státní správě, samosprávě a v podnikatelské sféře. 1. vyd. Praha: Linde, 1998. 211 s. ISBN 80-7201-142-1
- [3] GROWKA, Květoslav. TINZOVÁ, Bohumila. "Jesenický" okresní archiv oslavil šedesátku (1953 - 2013). vyd. 1. ročník 40. Opava: Vlastivědné listy, 2014
- [4] HENDRYCH, Dušan. Správní právo: obecná část. 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 780 s. ISBN 978-80-7179-254-3.
- [5] Historie. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2011 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: [/http://www.archives.cz/zao/za_opava/historie/index.php](http://www.archives.cz/zao/za_opava/historie/index.php)
- [6] Kde nás najdete. *Archiv bezpečnostních složek* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/cs/kde-nas-najdete>
- [7] Kde nás najdete. *Národní archiv*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/o-nas/kde-nas-najdete/>
- [8] Kontakty. *Národní archiv*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/o-nas/kontakty/>
- [9] Kontakty. *Státní okresní archiv Jeseník* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.archives.cz/zao/jesenik/kontakty/index.php>
- [10] Kontakty. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/kontakty/index.php
- [11] MÜLLER, Karel a kol. 100 let Zemského archivu v Opavě: sborník příspěvků přednesených v rámci 9. konference archivářů ČR 23.-25. května 2001 v Opavě. Opava: Zemský archiv, 2002. 51 s. ISBN 80-238-8774-2.
- [12] Organizace archivu. *Archiv bezpečnostních složek* [online]. 2015 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/cs/organizace-archivu>
- [13] Organizace archivu. *Národní archiv*. [online]. 2013 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/o-nas/organizace-archivu/>
- [14] POMAHAČ, Richard a kol. Veřejná správa. Praha: C. H. Beck, 2013. 366 s. ISBN 978-80-7400-447-6

- [15] Rozhovor a písemná komunikace se zaměstnanci Státního okresního archivu v Jeseníku a Zemského archivu v Opavě
- [16] SLÁDEČEK, Vladimír. *Obecné správní právo*. 3., aktualiz. a upr. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. 497 s. ISBN 978-80-7478-002-8
- [17] Smlouva o zápůjčce Zemského archivu v Opavě
- [18] Soukromé archivy. *Česká archivní společnost* [online]. 2017 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://cesarch.cz/archivnictvi/soukrome-archivy/>
- [19] Výroční zpráva SOkA Jeseník za roky 1996-2016
- [20] WANNER, Michal a kol. *Základní pravidla pro zpracování archiválií*. 2., dopl. a rozšířené vyd. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2015. 387 s. ISBN 978-80-86466-78-1
- [21] ZA Opava. *Zemský archiv v Opavě* [online]. 2013 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.archives.cz/zao/za_opava/index.php
- [22] Zákon č. 499/2004 Sb. ze dne 23. září 2004, o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha A Historické a současné sídlo Státního okresního archivu v Jeseníku
- Příloha B Historická fotografie archivářů ze Severomoravského kraje v roce 1960
- Příloha C Dobová fotografie PhDr. Rudolfa Zuberu
- Příloha D Ukázka ukládání archiválií v Státním okresním archivu v Jeseníku

Příloha A - Historické a současné sídlo Státního okresního archivu Jeseník

Sídlo Okresního archivu Jeseník v Javorníku r. 1958

Současné sídlo Státního okresního archivu Jeseník v ulici Tovární v Jeseníku

**Příloha B - Historická fotografie archivářů se Severomoravského kraje
v roce 1960**

Příloha C – Dobová fotka PhDr. Rudolfa Zuberu

Příloha D – Ukázka ukládání archiválií v Státním okresním archivu Jeseník

Ukázka regálového a obalového systému (EMBA) v Státním okresním archivu Jeseník

Ukázka uložení a obalového systému (EMBA) listin v Státním okresním archivu Jeseník

Ukázka uložení listiny v obalovém systému EMBA v Státním okresním archivu Jeseník